

Društveno-edukativni centar za starije osobe

Eleršek, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

University of Split, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy / Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:123:414770>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, ARHITEKTURE I GEODEZIJE -
STUDIJ ARHITEKTURE
ak. god. 2017./2018.

Kristina Eleršek

Društveno - edukativni centar za starije osobe

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:

red. prof. Dario Gabrić

KOMENTORICA:

prof. dr. sc. Anči Leburić, red. prof. u trajnom zvanju

KONZULTANT ZA KONSTRUKCIJU:

dr. sc. Hrvoje Smoljanović

Split, Lipanj 2018.

An aerial photograph of a city, likely Zadar, showing a dense urban layout with buildings, streets, and a marina filled with boats on the left. A semi-transparent white rectangular box is centered over the image, containing two paragraphs of text in Croatian.

Što se dogodi s društvom gdje starije osobe hrle napustiti svoje domove, izraziti se, prošetati, susresti se, stvoriti nešto novo, istraživati, smijati se više, pomicati granice, modernizirati se, širiti pozitivne vibracije, aktivirati jedni druge.

Revolucionarna rekonceptualizacija treće životne dobi, i to prvi put u Hrvatskoj? Učiniti Zadar jedinim gradom „cool“ staraca i uvesti inovaciju u svijet umirovljenika? Što ako ljudi počnu jedva čekati treću životnu dob i shvate starost oslobađajućom? Treća životna dob možda se može shvaćati kao nagrada, a ne kao kazna?

SADRŽAJ

1. INTERAKCIJSKI ASPEKTI U EDUCIRANJU STARIJIH OSOBA
-KOMENTORSKI RAD

2. KONTEKST, LOKACIJA, ANALIZA

3. PROJEKT CZSO:

- KONCEPT

- SITUACIJA 1:500

- TLOCRTI 1:250

- PRESJECI 1:200

- PROČELJA 1:200

- AKSONOMETRIJSKI PRIKAZ

- ISKAZ POVRŠINA

INTERAKCIJSKI ASPEKTI U EDUCIRANJU STARIJIH OSOBA

KOMENTORSKI RAD

Komentorski rad teoretska je podloga za arhitektonski projekt **Društveno - edukativnog centra za starije osobe** na prostoru bivše vojarne Stjepan Radić u gradu Zadru.

Istražujući specifičnosti edukacije i interakcijskih potreba starijih osoba, te interes za isto, želim formirati adekvatan i zanimljiv arhitektonski program, proširiti znanje i potaknuti svijest o nužnosti i mogućnostima aktiviranja starijeg stanovništva u državi i svijetu gdje oni postaju brojčano prevladavajuća, ali po važnosti i dalje marginalizirana skupina. U pokušaju da se neka inozemna iskustva iz područja obrazovanja starijih osoba približe našoj sredini i mentalitetu, želja mi je potaknuti interes za probleme starijih osoba upravo u vidu potrebe za aktiviranjem i participacijom.

SADRŽAJ:

1. UVOD
2. TREĆA ŽIVOTNA DOB
  - 2.1. Konceptualizacije procesa starenja stanovništva
  - 2.2. Promjene koje nosi starenje
  - 2.3. Koncept starosti u moderno doba
  - 2.4. Suočavanje s predrasudama i stereotipima
  - 2.5. Staro stanovništvo u svijetu i Hrvatskoj
  - 2.6. Demografske statistike grada Zadra i uže okolice
3. NUŽNOST I MOGUĆNOSTI AKTIVIRANJA STARIJEG STANOVNIŠTVA
  - 3.1. Obrazovanje starijih osoba
  - 3.2. Specifičnosti starenja koje utječu na društvene i edukativne procese
  - 3.3. Pojava Sveučilišta za treću životnu dob u svijetu i Hrvatskoj
  - 3.4. Interes starijih osoba za društveno – edukativne programe
  - 3.5. Povratne informacije polaznika i voditelja programa
  - 3.6. Pozitivni učinci edukativnih programa i važnost interakcijskog aspekta
  - 3.7. Financijska pristupačnost i oblici sufinanciranja sadržaja za starije osobe
4. ZAŠTO ZADRU TREBA CENTAR ZA STARIJE OSOBE?
5. ZAKLJUČAK

1. UVOD

Generalni trend starenja stanovništva u svijetu i Hrvatskoj postavio je nove izazove pred pitanje ponude sadržaja za treću životnu dob. Polako ali progresivno, institucionalni pristup zahtjevima, željama i potrebama starijih osoba mijenja se u odnosu na prošlost. U razvijenijim državama zapada specijalizirani centri, klubovi, organizacije pa čak i sveučilišta za treću životnu dob već su ustaljena pojava. Uz promišljanje o činjenici kako su umirovljenici kod nas zanemarivana skupina o kojoj se misli prvenstveno u kontekstu zbrinjavanja, a ne aktiviranja, projektom želim ponuditi prostor koji će služiti kao okupljalište starijih osoba u produktivnom provođenju vremenu, te djelovati protiv predrasuda o starijim osobama kao pasivnom i neproduktivnom dijelu društva.

*„Prosječna životna dob s vremenom se produljuje i broj starijeg stanovništva raste. Nakon umirovljenja ljudski život još dugo traje. Zbog boljih životnih uvjeta i boljeg zdravlja, ti ljudi čine aktivan i sve zahtjevniji sloj društva. Budući da ih je mnogo, predstavljaju i znatnu društvenu moć. To je glavni razlog zašto se o trećoj životnoj dobi govori i piše sve više, za njih se osnivaju posebni klubovi, društva, škole, časopisi i sl. te što će nadolazeće stoljeće biti – popne li se prosječna starost na 90 godina, kao što se predviđa – **stoljeće treće životne dobi**, što će uzrokovati žestoke i teško rješive ekonomske, društvene, obiteljske, i druge probleme.*

Prema procjenama, 2020. godine, u razvijenom svijetu bit će približno 40% ljudi starijih od 65 godina, a 2030. godine, bit će ih čak više od 50%, tj. ovoj će skupini pripadati većina stanovništva.“

*„Ako smo nekoć govorili da „budućnost pripada mladima“, uskoro ćemo morati kazati da „**budućnost pripada starima.**“ (Pečjak, 2001, 12-13).*

2. TREĆA ŽIVOTNA DOB

Razdoblje posljednjih godina čovjekove radne aktivnosti, pa sve do kraja njegovog životnog vijeka naziva se *treća životna dob*. Dakle, suprotno vjerovanju da se treće životno doba odnosi samo na starost, ovdje je osim starosti također riječ i o godinama kasne zrelosti. Po definiciji UN-a, starost nastupa nakon 65. godine života, a kasna zrelost se odnosi na pedesete i rane šezdesete godine života. Ipak, radi velikih individualnih razlika između pojedinaca, granice životnih razdoblja nisu striktno.

U stručnim krugovima poznata je podjela treće životne dobi na **primarno i sekundarno starenje**. U prvu skupinu (*zdravog starenja*) ubrajamo ljude koji su aktivni, imaju hobije, voze automobile, bave se rekreativno sportom, odlaze na izlete, kao i one među njima koji još rade, iako im neke životne funkcije slabe (npr. vid i brzina reagiranja). U drugu vrstu (tzv. *bolesnog starenja*) spadaju bolesni i nemoćni, oni se više ne mogu brinuti za sebe i nužna im je tuđa pomoć. Ove kategorije nisu određene godinama, odnose se na dva stanja tijela i duha u bilo kojoj fazi treće životne dobi. No, razdoblje primarnog ili zdravog starenja, s vremenom je sve zastupljenije, sigurnije i dulje u odnosu na sekundarno. (Pečjak, 2001. 21-22).

Američki gerontolog J. Billigen je zapisao: „**Prije dvadeset godina problem je bio što je sve više bilo starih ljudi, a sada je što su stariji ljudi sve mlađi.**“ (Billigen, 1995).

2.1. Konceptualizacije procesa starenja stanovništva

Proces demografskog starenja ili **senilizacija** označava povećanje broja starog stanovništva u odnosu na ukupan broj stanovnika određenog područja. Starenje stanovništva veliki je problem zemalja razvijenog svijeta, a širi se i na preostale dijelove. Granična statistička vrijednost koja označava da je stanovništvo staro iznosi 8 % osoba u dobi od 65 i više godina, odnosno 12 % osoba u dobi od 60 i više godina u populaciji nekog područja. (izvor: Wikipedija)

Zabrinjavajuće **posljedice povećanja broja starijeg stanovništva** su povećanje javnih izdataka u sustavu zdravstva, socijalne skrbi, mirovinskog sustava i tržišne potrošnje. Manjak radno sposobnog stanovništva koje uzdržava, te povećanje neaktivnog koje treba biti uzdržavano, stvara neodrživi sustav koji slabi ekonomiju i koči gospodarski razvoj države. Proces starenja stanovništva uzrokuje i starenje radne snage, što se odražava na efikasnost radne snage. Prilikom dugoročnog pada nataliteta, sve je manja vjerojatnost da će broj novih naraštaja biti brojniji od naraštaja umirovljenika (Bosanac, 2015, 40-44).

2.2. Promjene koje nosi starenje

Prvi znakovi slabijeg funkcioniranja vidljivi su već u razdoblju zrelosti, a vremenom se pogoršavaju. Starenjem postupno ali progresivno dolazi do slabijeg rada pojedinih organa. Pogoršanje vida, manja pokretljivost, sporiji rad pojedinih organa, lošije pamćenje i sl. jedne su od brojnih promjena koje zahvaćaju treću životnu dob.

Osim slabljenja tjelesnih i kognitivnih funkcija, treća dob je burno i stresno razdoblje suočavanja s velikim životnim promjenama: odlazak djece, prestanak rada, naglo povećanje slobodnog vremena (koje treba upotpuniti novim životnim sadržajima), nagla promjena financijskog stanja, suočavanje s procesom starenja (strah od smrti), smrt i bolest prijatelja ili partnera (suočavanje sa smrću), diskriminacija okoline u vidu ulaska u svijet *otpisanih*, odlazak u starački dom, i sl.

Slabljenje i jačanje pojedinih funkcija starenjem prema V. Pečjak:

Osjetljivost za probleme i svijest o problemima	+17
Tolerantnost za konflikte	+13
Tolerancija na frustracije	+11
Rješavanje problema	+10
Spretnost komuniciranja	+8
Točnosti	+8
Pouzdanost	+4
Korisna inteligencija	+2
Visoka produktivnost	-6
Motiviranost	-6
Štvaralaštvo	-7
Brzina rada	-8
Inventivnost	-9
Pamćenje	-9
Izvornost	-12
Spremnost na rizik	-15

(Pečjak, 2001, 172)

Pečjak također navodi istraživanje u kojem su ocijenjene **najstresnije životne situacije**. Naglašene su one situacije za koje je vjerojatnije da će ih čovjek doživjeti upravo u trećoj životnoj dobi:

Smrt supružnika	100
Rastava	65
Smrt člana uže obitelji	63
Odlazak u zatvor	63
Teža nesreća, bolest ili invalidnost	63
Ženidba	58
Gubitak posla	50
Teška bolest u obitelji	45
Umirovljenje	45
Trudnoća	45
Teži financijski problemi	39
Smrt prijatelja	37
Promjena zanimanja	36
Odvajanje od djeteta	29
Promjena prebivališta	20
Prometni prekršaj	11

(Pečjak, 2001, 20)

Treća dob burno je razdoblje života koje za pojedinca može biti izrazito bolno i teško. Postavlja se pitanje je kako zadržati životni optimizam unatoč gubitku bliskih osoba, kako ponovno pronaći svoje mjesto u svijetu nakon napuštanja starih uloga, naglih promjena dnevne rutine, i sve to u paketu sa sve slabijim tjelesnim i zdravstvenim stanjem koje je u ovoj dobi vrlo osjetljivo?

Činjenica je da održavanje socijalne interakcije s vršnjacima, te tjelesna i mentalna aktivnost, u ovom životnom razdoblju djeluju na lakše suočavanje s promjenama te time i usporavaju negativne posljedice koje donose starost i umirovljenje.

2.3. Koncept starosti u moderno doba

Starija dob danas može trajati i do nekoliko desetaka godina. To razdoblje traje previše dugo, a pripadnici su previše brojni da bi ih se zauvijek moglo zadržati u pasivnoj ulozi pod etiketom beskorisnih i nemoćnih, što nisu. Njihovom sve većom inicijativom, ali i promjenom svijesti okoline, dosadašnja **azilska koncepcija starosti** prema kojoj su stariji ljudi nakon umirovljenja svrstani u građane drugog reda, polako se mijenja u **koncepciju aktivne starosti**. Velika većina starijih osoba može se sama brinuti o sebi.

Samostalne starije osobe, prema sposobnostima i afinitetima nimalo manje sposobne ili vrijedne od ostatka stanovništva (u brojnim aspektima čak kvalitetniji i sposobniji) skupina su kojoj **treba ponuditi više**. Mnoštvo slobodnog vremena i sve veća svijest o svojim pravima da traže jednak tretman društva, zajedno s porastom platežne moći, čine starije osobe sve većim i zahtjevnijim potrošačima. Njihovim zahtjevima tržište treba prilagoditi bolju i bogatiju ponudu svojih usluga.

Prilog 1. „Poletni austrijski umirovljenici“

„Austrijski umirovljenici najaktivniji su umirovljenici u industrijskom svijetu, i najmlađi. Čak 91% već zarana izgubi volju za rad. Austrijanke se pozdrave sa službom sa 56,7 godina, a Austrijanci sa 58,2 godine u prosjeku. Kažu da je to svjetski rekord.“

Na pitanje zašto se Austrijancima tako žuri u mirovinu odgovor traži čitava jedna vojska sociologa i psihologa. Radi li se o lošim radnim uvjetima, o privlačnoj ponudi korištenja slobodnog vremena ili ih od posla odbija prevladavajući činovnički mentalitet?

Sasvim sigurno razloge ne treba tražiti u tjelesnoj i duševnoj iscrpljenosti. Osmorica od desetero osjećaju se barem deset godina mlađe nego što piše u njihovu rodnom listu. Sada znaju živjeti. Njihova kupovna moć je velika i usmjerena je na potrošnju, oni više uopće ne žele osiguravati djecu i unuke.

Da umirovljenicima ne bi bilo dosadno, vlada socijalističke i narodne stranke nudi nebrojena udruženja koja se brinu za njihovu zabavu. Ponuda je raznolika, od sudjelovanja u nekom klasičnom bečkom kvartetu, preko tečajeva stepa, karatea ili informatike, do dalekih putovanja po svijetu. Poletne austrijske umirovljenice i umirovljenici obilaze festivale flamenga u Andaluziji, posjećuju besplatne frizure, a oni koji vole sportski život učitelje plivanja u zatvorenim bazenima. Umirovljenici u Austriji razmaženi su i u socijalnom smislu: upisuje im se u zaslugu što mladež nije zaposlena.

Čini se da ovo stanje neće potrajati dugo. Dosadašnje jamstvo društvenog mira je ugroženo. Prigovaraju im da je zbog njih ugrožen mirovinski sistem (i u nas postoji slični strah). Umirovljenici upravo „bezobrazno“ ne žele umirati. Što da se radi? Na kolektivno samoubojstvo radi društvene koristi umirovljenici naravno ne pomišljaju. A zašto i bi, kad mirovinu dobivaju redovito, četrnaest puta na godinu. Na taj način mogu sebi sasvim lako priuštiti već uobičajen šestotjedni jesenski dopust na Mallorci.

Tamo će čitati kakvih sve briga ima savezni kancelar u dalekom Beču. Neka ih ima, misle si oni, ta nije još ni u mirovini.“ (Pečjak, 2001, 105).

Nakon odlaska u mirovinu čovjeka čeka još deset, dvadeset ili trideset godina života koje je besmisleno baciti u vjetar kada je teoretski, uz stabilno zdravlje, upravo tada moguće ostvariti kvalitetniji i bolji život nego u bilo kojem razdoblju prije. Poimanje starosti naspram prošlih vremena uvelike se promijenilo. Bez brige za budućnost, smireniji jer iza sebe imaju već mnogo toga izgrađenog, nakon što su stres svakodnevnog posla i brige za djecu ostavili daleko iza sebe a omogućili si trajan i stabilan izvor financija, modernim starijim osobama ne preostaje ništa drugo nego nagraditi se životom kakvog su uvijek željeli.

2.4. Suočavanje s predrasudama i stereotipima

Visoko na listi negativnih strana starosti nalazi se upravo **diskriminacija okoline** koja se očituje u djelovanju institucija, javnih usluga, te u svakodnevnom diskriminatornom ophođenju društva prema starijim osobama. Pojam „**ageizam**“ označava diskriminaciju starijih osoba. Predrasude prema nekoj društvenoj skupini propisuju svim članovima te skupine jednaku društvenu ulogu zanemarujući njihove velike međusobne razlike. Starije osobe društvo najčešće doživljava kao skupinu čiji pripadnici svi imaju podjednake osobine i zahtjeve. (Pečjak, 2001, 87).

Što uzrokuje predrasude prema starima? „Nedovoljno znanje o starenju i starosti ili nas kultura, roditelji, zajednica, mediji namjerno ili nenamjerno podučavaju da ljudima koji su različiti od nas pripisujemo negativna obilježja i osobine? Starost se često prikazuje i percipira kao negativno razdoblje života sa tjelesnim i psihičkim poteškoćama. Edukacija o procesu starenja i interakcija sa starijim osobama može pomoći u smanjivanju predrasuda, te ako starije osobe pokušamo vidjeti kao individue, odnosno da nisu teret već potencijal društvu. S obzirom na porast udjela starije populacije u svim društvima, čini se važnim istražiti ovu problematiku s različitih aspekata s ciljem boljeg položaja starijih i prepoznavanja njihovog doprinosa u društvu.“ (Fukat, 2017., sažetak)

Suvremena industrijalizirana društva, okrenuta proizvodnji i profitu, često ne ublažuju nagli šok koji čovjek doživi odlaskom u mirovinu. Tako se događa da razdoblje starosti, koje može trajati i trideset godina, ljudi provode obespravljeni, lišeni svojih radnih i životnih uloga (a ne nalazeći druge), usamljeni, u strahu od materijalnih problema i bolesti.

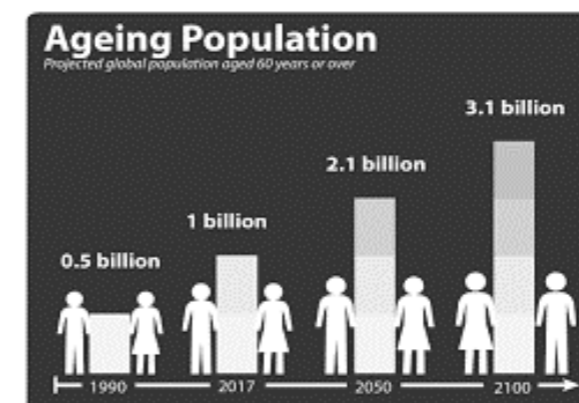
Negativne posljedice ageizma komentira V. Pečjak: „U razumijevanju starosti vrlo se često oslanjamo na nekoliko stereotipa: da su stari ljudi međusobno slični, da su senilni, konzervativni, neefikasni i sebični. Međutim, stariji se ljudi između sebe više razlikuju nego mladi ili zreli ljudi, a s godinama se te razlike čak povećavaju. Stereotipi koji prevladavaju kad je riječ o starosti ne samo da jednostrano i netočno stigmatiziraju starije osobe, nego utječu i na način njihova života i na njihovo ponašanje. Osjećaju se starijima nego što ustvari jesu. Provodi se u djelo proročanstvo koje samo sebe ostvaruje“ (Pečjak, 2001, 81-83).

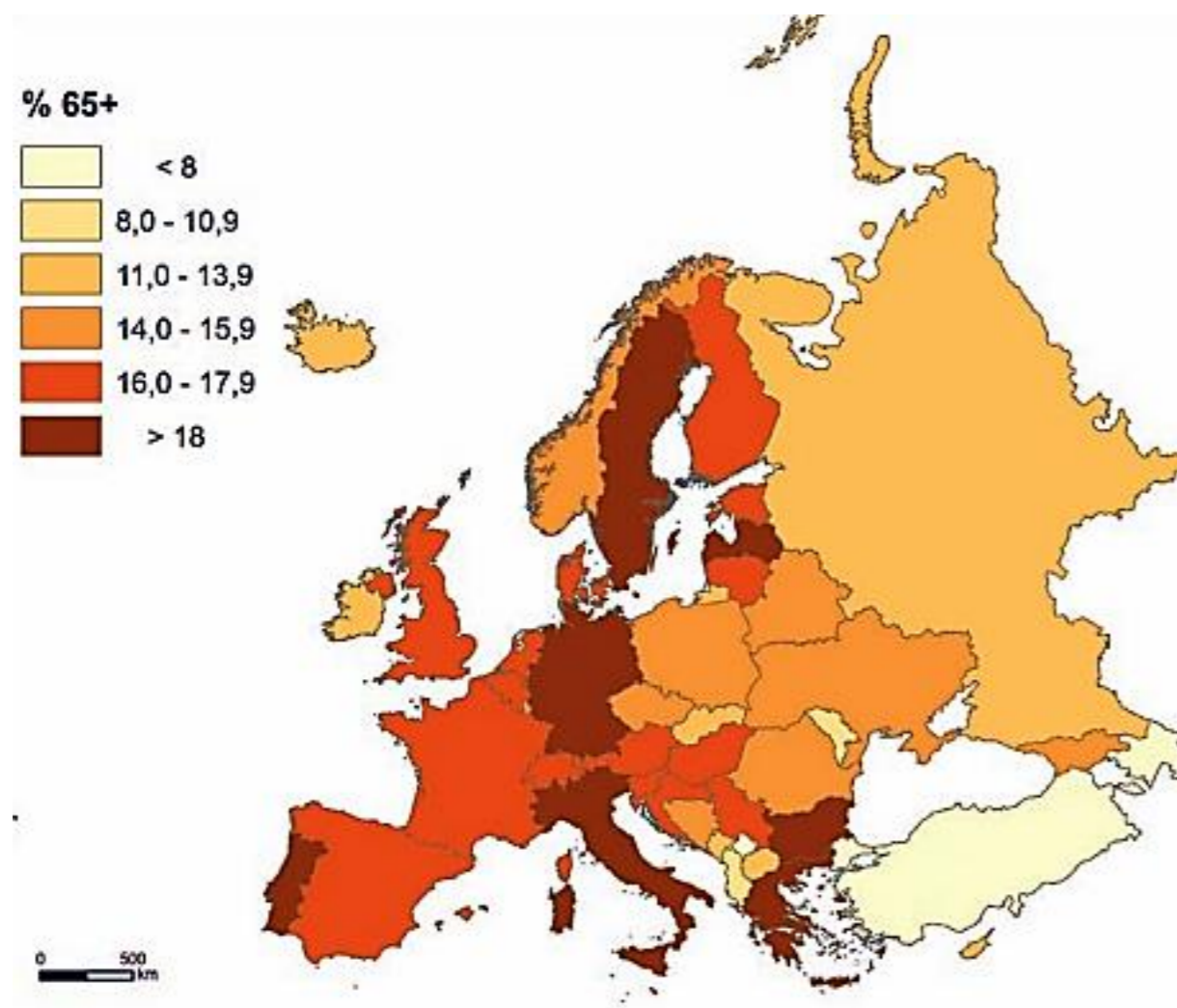
Prihvatanje društvene uloge koja se od pojedinca očekuje znači preuzimanje ponašanja koja društvo dodjeljuje pojedinim grupama stanovništva. Zbog takvih podjela, većina ljudi unutar spomenutih skupina ponaša se u skladu s dodijeljenim ulogama. Za mnoge vrste ponašanja, iako su ona dopuštena, javnost će reći da su neprimjerena starim ljudima.

„Mogli bismo reći da **nismo stari zato što smo stari, već smo stari zato što nam to društvo propisuje.**“ (Pečjak, 2001, 79).

2.5. Staro stanovništva u svijetu i Hrvatskoj

Demografsko starenje je već mnogo godina svjetski trend koji se pojavio najprije u ekonomski visoko razvijenim zemljama. Sada je već slučaj i u brojnim ostalim državama diljem svijeta. U odnosu na 1950. godinu broj ljudi od 60 i više godina u svijetu se utrostručio dosegavši 600 milijuna u 2001. i premašivši 700 milijuna u 2006. godini. Predviđeno je da će gerijatrijska populacija do 2050. godine dosegnuti 2.1 milijardu. Dakle, **staro stanovništvo trenutno je na najvišoj razini u ljudskoj povijesti, a broj je i dalje u stalnom porastu.**

Slika 1. Klasifikacija europskih država prema udjelu starog stanovništva (65+) (izvor: PRB, 2012.)

Prateći situaciju u svijetu, Republika Hrvatska također je već godinama suočena s demografskim problemima u vidu negativnog prirodnog priraštaja, starenja stanovništva, te iseljavanjem mladih stanovnika u inozemstvo.

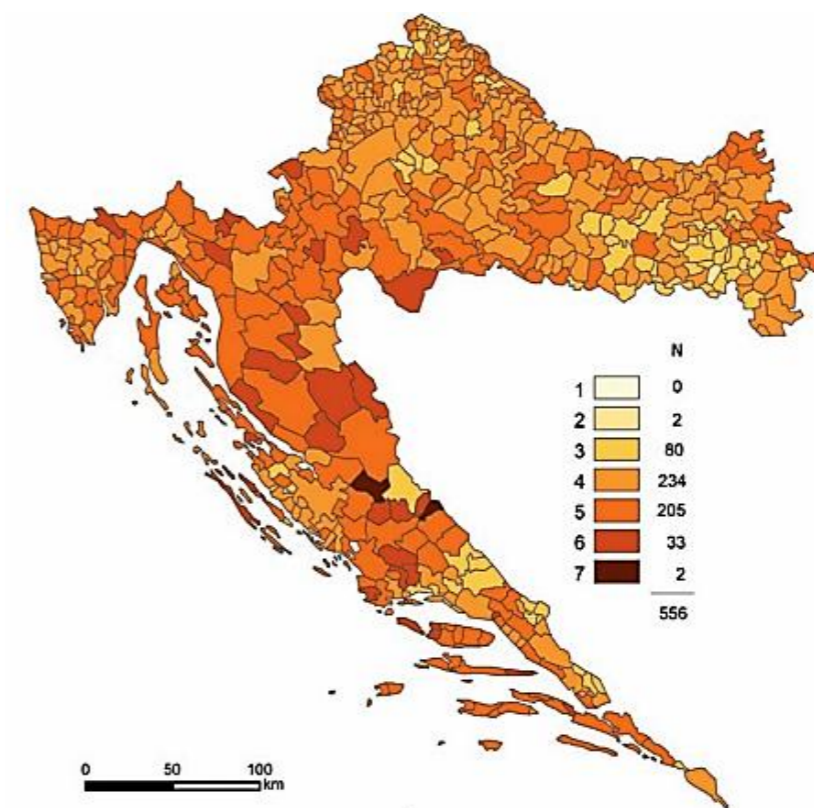
Rezultati popisa stanovništva iz 2011. godine pokazuju da Hrvatska ima 4 290 612 stanovnika, oko 150 000 manje nego što je bilo na popisu 2001. godine. Stopa mortaliteta snizila se za 2,1% u odnosu na prošli popis gdje je iznosila 11,6%, a stopa nataliteta i totalnog fertiliteta znatno je iznad razine jednostavne reprodukcije. Stopa prirodnog prirasta je negativna i iznosi -2,2.

Svjetske zdravstvene organizacije prema istraživanju 2017. godine svrstala je Hrvatsku na 13. mjesto u svijetu prema najstarijem stanovništvu, što je poražavajući podatak s obzirom na ukupan broj stanovnika, te lošije predispozicije za rješavanje ovakvog problema radi slabije gospodarske razvijenosti.

Lista najstarijih država prema istraživanju 2017. godine:

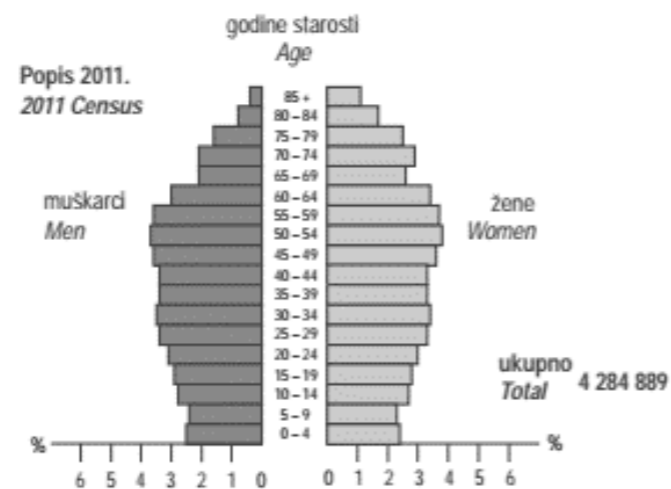
1.	Japan	26.3 %
2.	Italija	22.4 %
3.	Grčka	21.4 %
4.	Njemačka	21.2 %
5.	Portugal	20.8 %
6.	Finska	20.5 %
7.	Bugarska	20.0 %
8.	Švedska	19.9 %
9.	Latvija	19.4 %
10.	Malta	19.2 %
11.	France	19.1 %
12.	Danska	19.0 %
13.	Hrvatska	18.9 %
14.	Estonija	18.8 %
15.	Litva	18.8 %
16.	Španjolska	18.8 %
17.	Austrija	18.8 %
18.	Belgija	18.2 %
19.	Nizozemska	18.2 %
20.	Češka	18.1 %

Starosno stanje unutar Republike Hrvatske prikazano je kartom:

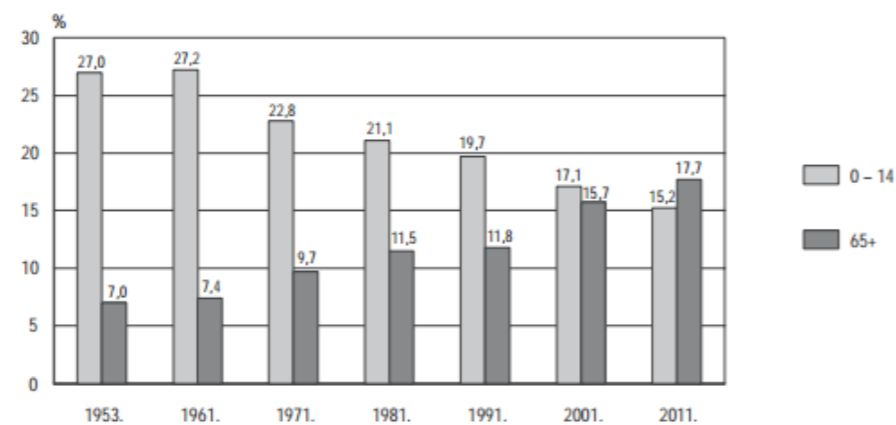

Slika 2. Dobna karta stanovništva unutar RH tamnom bojom prikazuje mjesta gdje je stanovništvo starije (izvor: PRB, 2012.)

Hrvatska se prema udjelu starog stanovništva našla u društvu zemalja koje imaju znatno veći bruto društveni proizvod (Njemačka, Švedska, Austrija i Finska) i lakše se mogu nositi s posljedicama tog razornog procesa. „Analiza budućih promjena pokazuje da će se i u sljedećim desetljećima ubrzano nastaviti nepovoljni demografski trendovi. Nastavit će se starenje stanovništva u interakciji s ukupnom depopulacijom. Doći će do daljnjeg povećanja neravnoteže u proporciji velikih dobnih skupina, tj. do izrazitije inverzije dobne "piramide". To će dovesti do nepovoljnih promjena u sastavnicama prirodnoga kretanja stanovništva, što će pak zakonitošću demografske inercije utjecati na daljnje pogoršanje dobnog sastava stanovništva, odnosno na njegovo starenje. Prepuštanje demografskih procesa spontanim tokovima nedvojbeno vodi produbljivanju gospodarske i društvene krize i prijeti sveukupnome razvoju.“ (Nejašmić, Toskić, 2013, 89-110).

Slika 3. Dobno spolna piramida RH prema popisu stanovništva iz 2011. godine

Slika 4. Zastupljenost stanovništva u dobi od 0-14 godina i 65 i više godina, prema popisima od 1953. do 2011. godine prikazuju promjene u demografskoj slici RH u u brojčanu korist starijih osoba.

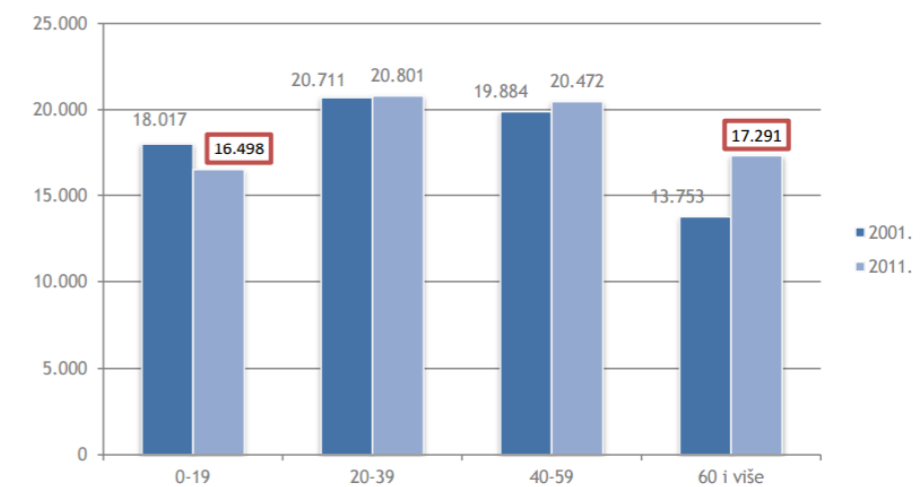
Smatra se da je na navedenu situaciju utjecala i svjetska ekonomska kriza, ali djelom i povijesna zbivanja. Problem koji postaje sve izraženiji, a utječe na brojne aspekte u funkcioniranju države, pokušava se riješiti raznim Vladinim poticajnim aktivnostima i socijalnim politikama, no za sada još bez većih pomaka. **Stanovništvo u RH sve brže nestaje.** Trenutna situacija je dugoročno neodrživa, a posljedice tek slijede ukoliko se problemu ne prida veća pozornost. Čekaju se Vladine restriktivne mjere i aktivnosti koje će biti efikasne i to u što skorijem roku.

Podaci su zabrinjavajući, ali ne i šokantni. Zaključujemo što smo znali i prije – starenje stanovništva je globalan problem na čiji utjecaj nije imuna niti Hrvatska. S ciljem sprječavanja negativnih posljedica istog, potrebno je ekonomiju promišljati bolje, ali i sam pojam starosti razmatrati drugačije nego do sad.

2.6. Demografske statistike grada Zadra i okolice

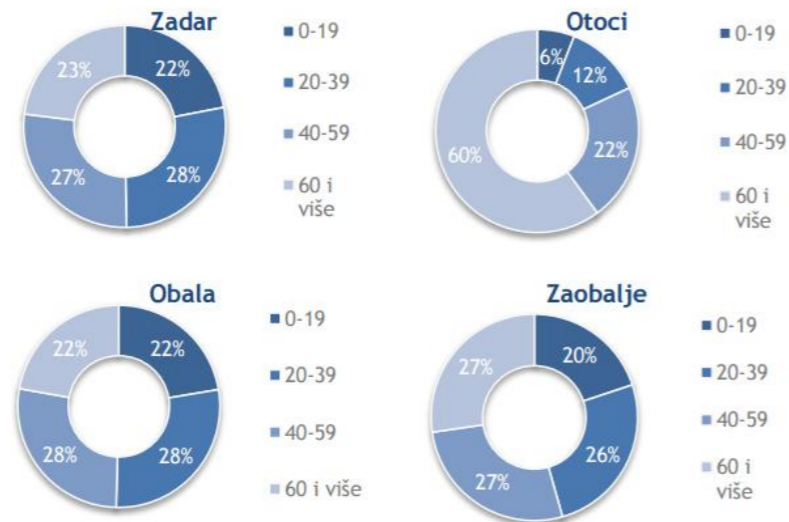
Popis stanovništva iz 2011. pokazao je da **grad Zadar ima 71 471 stanovnika**, a zajedno s prigradskim naseljima na kopnu i naseljima teritorijalne jedinice na otocima 75 062 stanovnika. Urbana aglomeracija broji oko 80.000 stanovnika, a urbana regija oko 125 000 stanovnika. U Zadarskoj županiji živi ukupno 170 017 ljudi. Prosječna starosna dob Zadarske županije je **41.9** godina, a koeficijent starosti je 25.5% (prema podacima posljednjeg popisa stanovništva iz 2011. godine)

Prosječna starosna dob u Republici Hrvatskoj, za usporedbu, iznosi 41.7 godina, a koeficijent starosti je 21.1%. Splitsko-dalmatinska županija ima prosječnu starosnu dob 40.8 godina, koeficijent starosti iznosi 23.1%. Za grad Zagreb prosječna starosna dob iznosi 41.6 godina, a koeficijent starosti je 23.6%. Dakle, grad Zagreb malo je mlađi od prosjeka Hrvatske, dok su Splitsko-dalmatinska i Zadarska županija starije od grada Zagreba i od hrvatskog prosjeka. **Stanovništvo Zadarske županije starije je od stanovništva Splitsko-dalmatinske, od grada Zagreba, Zagrebačke županije (prosjeak godina - 40,8), te od prosječne starosne dobi čitave države.** (izvor: geografija.hr, grad-zadar.hr)

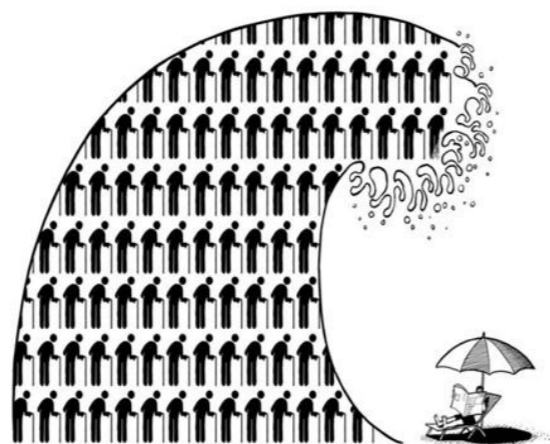
Slika 5. Dobna struktura stanovništva grada Zadra prema popisu 2001. i 2011. godine

Promjene u dobnoj strukturi stanovništva u gradu Zadr i između dvaju popisa (2001. i 2011.) sugeriraju smanjivanje mladog stanovništva za 1.519 mladih, te povećanje starijeg stanovništva od 60 godina za čak 3.538 stanovnika. To znači da **stanovništvo grada stari**. Podaci o prosječnoj starosti stanovništva Zadra pokazuju kako je prosječna starost 2001. godine bila 38,1 godina, dok je u 2011. prosječna starost 40,8 godina. Ipak, podaci ukazuju kako je stanovništvo samog grada Zadra mlađe od prosjeka RH.

Slika 6. Dobna struktura stanovništva Zadra i okolnih pripadajućih područja 2011. godine

Statistike očekivano pokazuju da je Zadar zahvaćen procesom demografskog starenja, no naspram prosjeka čitave države situacija nije toliko kritična u samom gradu. Okolna pripadajuća mjesta podižu prosjek godina županije. Stanje je najkritičnije na otocima koji s podatkom od 60% osoba starijih od 60 godina ukazuju na izumiranje. Nešto bolje, ali opet slabije od grada kotiraju mjesta na obali i zaobalju. Pripadajuće usluge za starije osobe na tim lokacijama se trebaju učiniti dostupnima, uz poboljšanje prometne povezanosti s gradom koji je žarište svih potrebnih sadržaja.

3. NUŽNOST I MOGUĆNOSTI AKTIVIRANJA STARIJEG STANOVNIŠTVA

3.1. Obrazovanje starijih osoba

Sredinom 20.og stoljeća obrazovanje starijih osoba razvija se kao svjetski pokret. Osnovni mu je cilj bio pripremanje starijih ljudi za napuštanje profesionalnih i socijalnih pozicija uz što manje stresa. Postupno se razvija gledište da stariji ljudi od obrazovanja očekuju isto što i druge generacije, ali isključivo s unutrašnjom, intrinzičnom motivacijom. Porastom popularnosti ovakvih obrazovnih ponuda, ali i generalnim stanjem ogromnog porasta broja starog stanovništva formira se i razvija nova znanstvena disciplina – **gerontogogija**.

Pojam *gerontogogija* (grč. gerontos = starac + ago, agein = voditi) je interdisciplinarna edukacijska disciplina koja se bavi **odgojem i obrazovanjem ili samoobrazovanjem starijih ljudi**. Gerontogogija nije isto što i gerontologija – pojam koji se odnosi na znanost o starijim osobama i starenju općenito. Treća životna dob pojavom gerontogogije dobiva ravnopravni tretman i društveno značenje kao i ostala životna razdoblja čovjekovog života.

„Stariji ljudi nakon umirovljenja gube svoju društvenu ulogu i identitet. Često im se dodjeljuju manje važne uloge u kući, i smatra se da ih je dovoljno zbrinuti jer su nemoćni. Njihovo **dugogodišnje životno i radno iskustvo ostaje mrtvi kapital**. Koji nitko više ne koristi. Takvi i slični primjeri uvjetuju ponekad „bijeg“ u bolesti i preranu smrt.“ (Pečjak, 2001, 12-13).

Početak mirovine je prijeloman trenutak u ljudskom životu i preporučljivo je postupno se za njega pripremiti. Uključivanje starijih osoba u specijalizirane edukativne programe preporuča se stoga oko 5-10 godina prije umirovljenja.

„Obrazovanje u trećoj životnoj dobi zadovoljava potrebe starijih ljudi u svakodnevnom životu, u komunikaciji sa svijetom, društvom, užom zajednicom i samim sobom, kao i unaprjeđivanju kvalitete života (vlastite i kvalitete života svoje okoline).“ (Špan, 1994, 17).

Upravo je gerontogogija ukazala na činjenicu kako aktivan, društveno uključen stariji čovjek (ne umirovljen, kao što sugerira taj naziv) dulje i kvalitetnije živi, zdraviji je i sretniji što je poticaj za daljnji razvoj ove discipline.

3.2. Specifičnosti starenja koje utječu na društvene i edukativne procese

Uključivanje starijih osoba u obrazovne programe potaknuto je isključivo vlastitom željom i inicijativom što je osnovna razlika naspram obaveznog obrazovanja u djetinjstvu, želje ili nužde za napredovanjem u struci i sl. Lišeni vanjskih pritisaka, osobe su potaknute istinskom željom za samoaktualizacijom ili ostvarenjem na poljima za koja ranije nisu imali prilike ili vremena. Ovakav obrazovni proces provodi se bez autoritarnosti gdje se s jedne strane nalaze profesori (koji najviše znaju) i s druge strane učenici (koji to znanje tek stječu). **Bogato životno i radno iskustvo starijeg čovjeka čini ga ravnopravnim i zainteresiranim partnerom u obrazovnom procesu.**

Često je iznenađujuće i vrlo olakšavajuće koliko su stariji ljudi izrazito motivirani za nova učenja i znanja, što je za nastavnike također motivirajuće. No, brojne razlike između učenja u kasnijoj i starijoj dobi nisu uvijek olakotne. Kako bi se edukacija mogla provoditi kvalitetno i prilagođeno očekivanjima, potrebno je promotriti i uvijek imati u vidu slabije strane starijih osoba koje utječu na nastavni proces.

Bitno je napomenuti psihološke specifičnosti i moguće pojave koje mogu biti češće kod starijih osoba, a utječu na provođenje obrazovnog procesa, prema V. Pečjak:

- **egocentričnost** – crta ličnosti koja se povećava starenjem, pojedinci žele uvijek biti u pravu, prvi dobiti odgovor na svoje pitanje, prisvojiti nastavnika samo za sebe, nametnuti svoje mišljenje, takve osobe mogu otežati obrazovni rad
- **nerealna očekivanja** – nestrpljivost, očekivanje da će u kratkom roku potpuno ovladati novom vještinom
- **ustaljenost navika** ili **nefleksibilnost** na promjene – promjena nastavnika, promjena termina, promjena mjesta u učionici, otkazivanje nastave i sl. može lako izazvati nezadovoljstvo. Iz ovog razloga se nastoji što manje mijenjati organizacija rada
- **privatizacija odnosa s nastavnikom**, moguća je sklonost pretjeranom vezivanju i zalaženju u privatne sfere
- **izražena kritičnost** – tolerancija s godinama slabi, a greške se teže opraštaju
- **kompleks niže vrijednosti** – pojava gdje stariji ljudi sami sebe svrstavaju u umirovljene građane drugog reda, stare, bolesne, beskorisne, siromašne, a loš stav prema samom sebi utječe na pasivan i ponekad ciničan odnos prema radu
- **usamljenost** – ulaskom u mirovinu naglo se smanjuje socijalni kontakt, osobe zato često znaju tražiti pažnju, sugovornika, i veću količinu posvećenog vremena, treba dati pauzu između sati jer je većina ljudi tu upravo i radi druženja
- **osjetljivost i uvredljivost** – treba se suzdržavati javnog komentiranja učinka polaznika, smanjenjem tolerancije osoba se lako može naći uvrijeđenom ili obeshrabrenom
- **potreba za uvažavanjem** – polaznici su obrazovane i iskusne osobe, u obrazovnom radu s njima treba biti partner, slušati i razmjenjivati znanja.

(Pečjak, 2001, 123)

Moguće karakteristike starijih osoba koje treba uzeti u obzir u radu s njima:

- **osobe mogu slabije čuti** - treba izlagati glasno i razgovjetno
- **osobe mogu slabije vidjeti** - potrebno je koristiti velika slova i puno slikovnih prikaza
- **osobe mogu slabije pamtili** - treba ponavljati i poticati na vođenje bilješki
- **motoričke sposobnosti mogu biti slabije** - treba voditi brigu o najsporijem članu u grupi
- **osobe su različitih mogućnosti** - neki su brži, a neki sporiji, treba poštivati različitost i osobni tempo svakog pojedinca
- **zdravstveno stanje može biti osjetljivo** - treba uzeti u obzir da neki polaznici neće biti redoviti, potrebno je biti fleksibilan i pomoći nadoknaditi propušteno

(Pečjak, 2001, 123)

Unatoč navedenim otegotnim okolnostima, na umu treba imati sljedeće:

- **starenjem brzina rada pada, ali ne i sposobnost** - stariji polaznici mogu jednako kvalitetno učiti samo im za to nekad treba više vremena, s programom ne valja žuriti
- **polaznici starije životne dobi traže visoku kvalitetu programa** - oko 70% polaznika Sveučilišta za treću dob ima visoko obrazovanje, što znači da se radi o ljudima koji puno znaju i kojima je učenje način života

(Curin, 2010, 75)

Potrebno je uočiti i razlike u položaju polaznika – seniora u odgojno – obrazovnom procesu u odnosu na učenike. Seniori pripadaju heterogenoj skupini s obzirom na dob, mentalnu kondiciju i motivaciju, njihov društveni status je umirovljenički, psihofizički su u potpunosti razvijene osobe, te ih karakterizira profesionalna zrelost. Imaju bogato životno i radno iskustvo i formirane stavove i uvjerenja što nužno utječe na odgojno – obrazovni rad – sami biraju programe koje žele pohađati, mogu utjecati na eventualne promjene dijelova programa, samostalno realiziraju neke teme, pritom maksimalno koristeći svoje životno i radno iskustvo (Špan, 2000).

Obrazovni program i pristup provoditelja nastave bitno je prilagoditi zahtjevima polaznika kako bi rezultirao ugodnim i poticajnim okruženjem za svakog člana. Cilj je kvalitetno iskoristiti pozitivne aspekte, a moguće teškoće u nastavnim procesima unaprijed predvidjeti i prevenirati kako bi program mogao biti proveden na dostojnoj razini.

3.3. Pojava Sveučilišta za treću životnu dob u svijetu i Hrvatskoj

Sveučilišta za treću životnu dob su specijalizirane institucije za obrazovanje starijih ljudi. Prva takva ustanova otvorena je u Toulousu u Francuskoj 1973. Generalno, ovakve ustanove svoje začetke bilježe u 80-ima, kada su se grupe starijih ljudi diljem svijeta počeli samoinicijativno organizirati, s ciljem učenja različitih vještina i znanja (ples, umjetnosti, političkih debata, učenja stranih jezika). S 21. stoljećem takve organizacije postaju sve popularnije u razvijenijim državama koje se susreću s većom populacijom starog stanovništva. Posebno brzi razvoj i interes bilježe u Japanu i Kini, gdje takvi programi ukupno broje čak milijune polaznika.

Veliki interes seniora, koji se postupno razvijao, utjecao je na daljnje otvaranje ovakvih ustanova diljem svijeta. Kriterij upisa je isključivo interes seniora za ponuđeni kulturno - obrazovni program, a ne školska sprema. Učenje predstavlja zadovoljstvo, a ispiti i ocjenjivanje ne postoje. „Značajna je uloga voditelja obrazovnih grupa (koji su ponekad i realizatori cjelokupnog programa). Oni djeluju u **stvaranju ugodne atmosfere i prijateljskih odnosa među polaznicima**, potiču proslave rođendana i drugih jubileja, organiziraju izložbe seniorskih radova i slične aktivnosti, razgovaraju o aktualnim problemima u životu starijih ljudi.“ (Špan, 1994, 23).

Programi učilišta za stariju dob najčešće se sastoje od **teorijskih učenja** (strani jezici, zdravstvo, povijest, informatika, književnost, financije, opća kultura...), **praktičnog rada** (hortikultura, likovne radionice, kiparstvo, pletenje, šivanje, poljoprivreda...), te prilagođenih **sportskih i rekreativnih aktivnosti** (ples, joga, plivanje, hodanje, planinarenje). Učilišta često nude nastavu u prirodi, obilasku grada (kulturno-umjetničke aktivnosti), te grupna putovanja. Edukativni programi nude neformalni oblik obrazovanja koji osobama treće životne dobi omogućuje stjecanje novih spoznaja i povezivanje stečenog znanja s

osobnim životnim iskustvom. U kombinaciji s interakcijskim aspektima učenje je zabavno i jača osjećaj pripadnosti grupi i omogućuje stvaranje novih poznanstava i prijateljstava.

Službena Sveučilišta za treću životnu dob u Hrvatskoj postoje u Zagrebu i Rijeci. Zbog ukazanog velikog interesa građana, grupe se brzo šire i ponuda obogaćuje.

Sveučilište u Zagrebu djeluje s proširenim programom koji je podijeljen u kategorije: informatičke radionice, učenje stranih jezika, psihofizičko zdravlje, kreativne radionice, opća kultura. Uz osnovne kategorije, u ponudi je još škola u prirodi, filmski klub, škola seniora – galerije i muzeji, a organiziraju se koncerti, priredbe i izložbe radova, izdaje se časopis, nude se studijska putovanja te sudjelovanje u međunarodnim programima s partnerskim sveučilištima.

U Sveučilištu u Rijeci interes je također velik što potvrđuje zanimljivost programa. S obzirom na evaluacije po završetku svakog ciklusa, pokušavaju se realizirati teme koje polaznici zatraže ili ocijene interesantnima, tako da se program stalno nadopunjuje. Sveučilište ne nudi predavanja iz informatike i stranih jezika koji su obično najtraženiji, jer navedeno Grad Rijeka nudi besplatno. Polaznici reagiraju jako dobro, te visoko ocjenjuju sve aspekte programa, a najviše predavače i mogućnost socijalizacije na ovakav način. Program nažalost nema vlastiti odjel, već djeluje na više lokacija. (Baljak, UniRi).

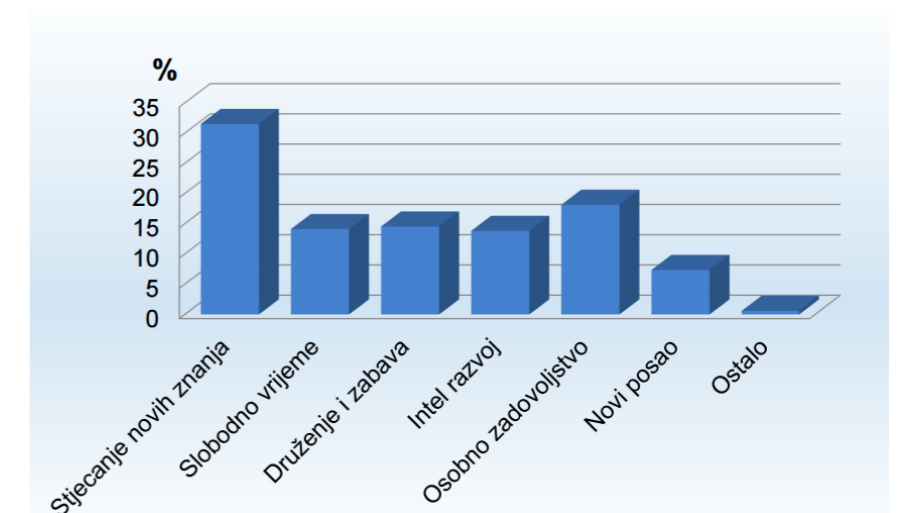
Sveučilište za treću životnu dob u Rijeci

Najkonzistentniji koncept obrazovanja treće generacije ostvaren je formiranjem Sveučilišta za treću životnu dob. No, to nije jedina mogućnost za obrazovanje starijih ljudi. Praksa organiziranja obrazovanja starijih ljudi niknula je najprije u okviru institucija socijalne zaštite. Nalazi se i u brojnim klubovima za starije, a organiziraju je ponegdje i udruženja umirovljenika ili neke druge državne, privatne, vjerske i karitativne organizacije.

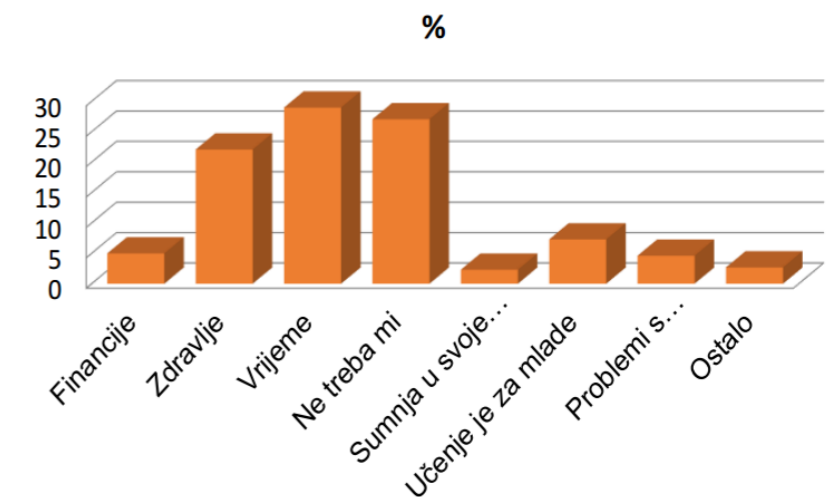
3.4. Interes starijih osoba za društveno – edukativne programe

Uz iznimku financijske nedostupnosti, zdravstvene spriječenosti ili sličnih teškoća, **starije se osobe obično rado uključuju u razne aktivnosti kada ponuda za iste postoji.**

2008. godine Riječko je Sveučilište provelo istraživanje s ciljem utvrđivanja interesa za daljnjim obrazovanjem i vrstama obrazovnih programa kod osoba od 50-75 godina u Primorsko-Goranskoj županiji. Reprezentativni uzorak sačinjavalo je 670 sudionika. Prema rezultatima, **43,9% od ukupnih ispitanika izrazilo je želju za sudjelovanjem u programu**, od čega je najveći interes bio osoba u dobi 50 - 60 godina s višom ili visokom stručnom spremom.

Slika 7. „Razlozi zbog kojih bi se uključili u edukaciju“ - rezultati ankete riječkog Sveučilišta za treću životnu dob

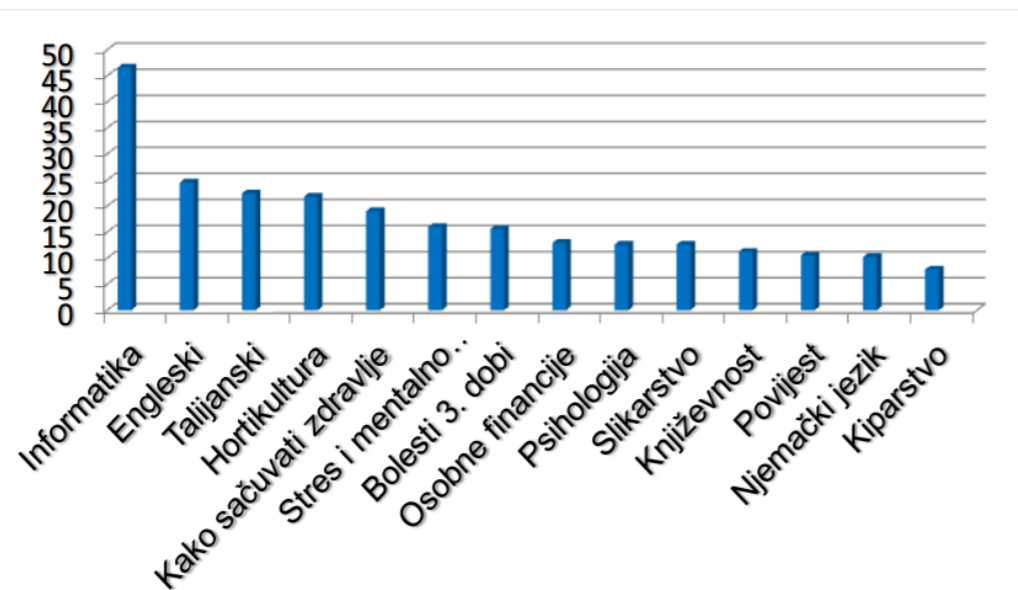

Slika 8. „Razlozi zašto nisu zainteresirani za edukaciju“ - rezultati ankete riječkog Sveučilišta za treću životnu dob

Tradicionalni stavovi o učenju i dalje su prisutni među ljudima svih uzrasta („prestar sam za učenje – to je za mlade“). No, kako koncept cjeloživotnog učenja postaje sve nužniji u sve kasnijoj dobi (stalni razvoj tehnologije, konkurentnost tržišta), razbijaju se i predrasude vezane uz učenje treće generacije.

„Naš stariji čovjek se ponešto razlikuje od svog europskog vršnjaka. Ne misli se tu na kulturološke, ekonomske, sociološke i ostale razlike koje postoje (iako one pridonose toj razlici), nego za sada još uvijek na različit položaj starijeg čovjeka – polaznika određenog programa. Naši seniori nisu svjesni svojih prava (pa tako ni prava na obrazovanje). Nenaviknuti na ravnopravnu i aktivnu ulogu u obrazovnom procesu (a i životu) ne pokazuju još dovoljno inicijative i želje da sami kreiraju određene programe. Vrlo se rado uključuju u neki odabrani program, sretni su da im se pružila takva prilika, ali kao da se boje da će vlastitim angažmanom nešto pokvariti. Posljedica je to jednog stečenog pasivnog mentaliteta u starijoj dobi koji će se s vremenom promijeniti. **Nedvojbeno je ipak da bogata ponuda, pristupačnost i raznovrsne mogućnosti za obrazovanje daju poticaj za aktiviranje starijih ljudi.**“ (Špan, 1994,12,32)

Obrazovni sadržaji koji zanimaju starije ljude najčešće su učenje stranih jezika, rad na računalu, zdravlje, kultura (u najširem značenju), religiozni sadržaji, sport i rekreacija, praktični tečajevi, savjetodavni rad. Razdioba predmeta nije striktna, jer se u postupku poučavanja često povezuje više područja, npr. učenje stranih jezika kombinira se s upoznavanjem povijesti i kulture stranih zemalja, eventualnim izletom, praktičnim specifičnostima (karakteristična kuhinja, pjesma). Isto tako, zdravstveno obrazovanje moguće je povezati s filozofskim i religijskim pitanjima, sportskim i rekreativnim aktivnostima te druženjem.

Slika 9. „Iskazani interes – najpopularniji sadržaji“ - rezultati ankete riječkog Sveučilišta za treću životnu dob

Osim obogaćenja znanja jako je izražena i želja za druženjem s ljudima sličnih životnih interesa koji prolaze kroz slične životne tegobe. Upravo zato učilišta često uključuju različite zajedničke prostorije za aktivno provođenje vremena i interakciju (knjižnica, prostorije za praktičan rad i izradu rukotvorina, sportska dvorana, bazen, wellness, kantina, kafić...). Cilj je ponuditi omiljenih mjesta za samoostvarenje po širokom polju raznovrsnih disciplina, ali i stvaranju mjesta socijalizacije koja razvijaju osjećaj pripadnosti.

„U prilagođavanju na starost i u životu u starijoj dobi različitih pojedinaca postoje velike individualne razlike. Intelektualna znatiželja, želja za novim znanjima, sudjelovanje u obrazovnim procesima nije svojstvena svim starijim ljudima. Na to utječe niz socioloških, ekonomskih, kulturoloških, medicinskih i drugih razloga (npr. prethodni način života, obrazovni status). **Nedvojbeno je ipak da bogata ponuda, pristupačnost i raznovrsne mogućnosti za obrazovanje daju poticaj za aktiviranje starijih ljudi.**“ (Špan, 1994, 17).

3.5. Povratne informacije polaznika i voditelja programa

Polaznici programa namijenjenih seniorima kao najveće prednosti, ističu upravo **socijalnu uključenost, intelektualan razvoj i jačanje samopouzdanja**. Omogućeno im je posvetiti se interesima i talentima koje nisu imali priliku razvijati ranije.

Povratne informacije polaznika učilišta za treću životnu dob, u tekstu prema nekoliko istraživanja navodi Gorše (2015):

„Značajan podatak o važnosti programa za same polaznike jest i onaj koji govori o njihovim daljnjim planovima za uključivanje u iste, pri čemu je Čurin (2012) u svome istraživanju došla do 88 % potvrdnih odgovora, 1,5 % negativnih odgovora, dok 10,5 % ispitanika nije sigurno hoće li se više uključivati u programe sveučilišta.

Špan (2000) se u svome istraživanju bavila i zadovoljstvom ispitanih polaznika odabranim programom, pritom ispitujući tri kategorije – zanimljivost programa (tema, sadržaj), voditelje programa (stil, način izlaganja, stručnost) i atmosferu u grupi (poticajna za učenje, prijateljska), te zadovoljstvom ukupnom aktivnošću, ispitivanim kroz zadovoljstvo ponudom programa, načinom organizacije, uvjetima izvođenja nastave i ostalim sadržajima (tribine, grupe za druženje, inicijative, i drugo).

Istraživanje pokazuje i sljedeće: tipičan polaznik sveučilišta za treću životnu dob jest žena, pripadnica skupine mlađih umirovljenika sa završenom srednjom školom ili fakultetom, udata. Kao glavni razlog uključivanja u programe navodi stjecanje novih znanja, pohađa sveučilište za treću dob više godina, te ima i daljnje preferencije uključivati se.“ (Gorše, 2015, 7-12).

Slika 10. „Zadovoljstvo polaznika programima S3D (1-5)“ - rezultati ankete riječkog sveučilišta za treću životnu dob

Nakon obrade dobivenih podataka, zaključilo se da su polaznici zadovoljni atmosferom u grupi, profesorima i zanimljivošću programa, budući da je tek mali broj ispitanika izrazio svoje nezadovoljstvo, i to atmosferom u grupi. Nadalje, što se tiče ukupnog zadovoljstva sadržajem, vidljivo je kako su polaznici najviše zadovoljni ponudom programa, a najmanje uvjetima izvođenja – prostor, materijali, pomagala, no to se odnosi isključivo na Sveučilište za treću životnu dob u Zagrebu.

Zabilježene su izjave anonimnih polaznika i voditelja programa za starije osobe u Hrvatskoj:

- „Vratila sam se onome što volim, a i počeli smo se povezivati kao grupa, kao pravi studenti - vrlo važan socijalni moment jer kao penzić si nekako izguran na marginu.“
- „Osvježenje nekih zaboravljenih znanja i stjecanje novih, što je u našim godinama korisno, a na neki način i uzbudljivo. Čovjek pobjegne iz svakodnevnice, stekne nove prijatelje koji imaju iste sklonosti, otvori sebi nove vidike, a ujedno ga potakne da krene na nova predavanja u nove znanstvene avanture.“
- „Treća životna dob je najljepši dio života, vrijeme da čovjek konačno bude slobodan od obaveza i ubuduće se može posvetiti svojim talentima, željama i interesima.“
- „Osjećamo se da nismo stranci u današnjem dinamičnom društvu.“
- „Mislim da je svaki sudionik radionice stekao samopouzdanje i potvrdu da se sve može naučiti i nadograditi.“
- „Dvije školske godine koje sam provela u društvu sa sveučilištarcima – seniorima spadaju među najljepše godine moga života.“

Predavači su također ugodno iznenađeni radom sa starijim osobama, a kao najpozitivnije ističu veliku motiviranost i želju za znanjem (koja često nije prisutna kod obavezne edukacije djece i mladih), te druženjem, izmjenjivanje iskustava, ravnopravan razgovor te osjećaj zadovoljstva radi doprinosa ovoj marginaliziranoj skupini koja zahvalnost za posvećeno vrijeme vraća ljubaznošću, predanošću i interesom za učenjem.

Činjenica je da čovjek zaista ima velike kapacitete za razvoj tokom čitavog života i kako **svatko može učiti i razvijati se dok god je živ, a ovakvi programi to omogućuju polaznicima, ali jednako toliko i zaposlenicima.**

Ljudi često nemaju dovoljno vremena niti volje za druženjem sa starijima. Okrenuti sebi, poslu, i ubrzanom životu zaborave kako brojne odgovore na svoje probleme mogu dobiti od starijih ljudi koji su kroz većinu sličnih iskustava prošli. Kada ih ipak okolnosti spoje, obje strane mogu itekako mnogo dobiti i učiti jedna od druge. Rad sa starijim osobama kao i pohađanje samih programa takve vrste svakako je jedinstveno iskustvo iz kojeg svi profitiraju.

3.6. Pozitivni učinci edukativnih programa i važnost interakcijskog aspekta

Važnost edukativnih programa za treću životnu dob podlogu ima u brojnim pozitivnim utjecajima na opće funkcioniranje starijih osoba. Općenito rečeno, rezultati pohađanja obrazovnih programa u starijoj dobi vidljivi su u poboljšanju zdravlja, sporijem opadanju tjelesnih i kognitivnih sposobnosti, većem zadovoljstvu i lakšem prihvaćanju starenja, te socijalizaciji.

Prilog 2. Sveučilište za treću životnu dob (V. Gorše, 2015.)

„Istraživanje koje je provela Čurin (2012) pokazalo je da polaznicima pohađanje programa znači mnogo, te da je ono dio njihova života i navika (76 %), dok mali broj njih smatra kako im ono ne znači ništa posebno (4,5 %). Zanimljivo je to da su polaznici više vezani za program u cjelini nego za grupu polaznika kojoj pripadaju, budući da ih samo 6,5 % povezuje značenje programa s grupom polaznika.

Polaznici stečena znanja koriste najviše u samostalnom bavljenju aktivnostima i daljnjem učenju, dok ih veoma mali broj tvrdi kako stečena znanja ne koriste nigdje osim na satu što je veoma značajno jer ukazuje da polaznici imaju određenu korist od programa i izvan okvira sveučilišta. Istim istraživanjem je Čurin (2012) ispitala i utjecaj pohađanja programa na osobnu razinu polaznika, pri čemu najveći broj ispitanika tvrdi kako su postali aktivniji i zadovoljniji nego prije (29 %), nakon čega slijedi čestica vidim da mogu, to me motivira sa 27 %, te osvijestio sam važnost cjeloživotnog učenja s 23 %.

Ispitanici visoko vrednuju stjecanje novih znanja kroz program koji pohađaju, no isto tako smatraju kako ono pozitivno utječe na sliku o sebi, veće samopoštovanje, povećanje socijalnih kontakata, bolje psihofizičko zdravlje, usvajanje vještina 21. stoljeća, te veću angažiranost u društvu. Navedeni podaci ukazuju na činjenicu da je uključivanje u programe učilišta za treću životnu dob veoma poticajno, a najvažnije je to što ono potiče na aktivniji životni stil koji dovodi do općeg zadovoljstva, mijenja stav o učenju koje postaje važno za pojedinca, motivira, poboljšava socijalnu uključenost, i slično.

U prilog ovome istraživanju ide i istraživanje od strane IAUTA-e (2006, prema Formosa, 2010) prema kojem korist od programa 17 % ispitanika vidi u uspjehu u učenju novog znanja, 15 % u povećanju prijateljskih odnosa, 9 % njih ističe osobno zadovoljstvo, i drugo.

Nadalje, istraživanjem koje je provela Hebestreit (2006) dobiveni su rezultati koji ukazuju da pohađanje sveučilišta za treću životnu dob pozitivno utječe na socijalnu uključenost, intelektualni razvoj, samopoštovanje, neovisnost, poboljšanje pamćenja, te poboljšanje zdravlja, pri čemu su ispitanici na skali od 1 do 5 najviše odgovora označavali u rasponu od 3 do 5 (Gorše, 2015, 7-12)“.

Prema rezultatima istraživanja, pohađanje sveučilišta pozitivno utječe na funkcioniranje polaznika. Ispitanici visoko vrednuju stjecanje novih znanja kroz program u koji su uključeni, te da pohađanje programa također pozitivno utječe na veće samopoštovanje, povećanje socijalnih kontakata, bolje psihofizičko znanje, poboljšanje zdravlja i još mnogo toga.

„Sigurno je da obrazovanje ne može biti lijek za sve probleme starije dobi. Izvjesno je međutim da starijim ljudima pomaže u razumijevanju života i stalnih promjena koje se događaju u svijetu ali i u svakodnevnom životu. Čini ih dijelom tih promjena koje se događaju u svijetu ali i u svakodnevnom životu. Čini ih dijelom tih promjena, a ne pasivnim promatračima. Stavlja ih u ravnopravan položaj s ostalim generacijama koje žive u „društvu koje uči“.“ (Špan, 1994, 51).

3.7. Financijska pristupačnost i oblici sufinanciranja sadržaja za starije osobe

Pozitivni učinci i interes starijih osoba za specijalizirane programe neupitno već postoje. Ali što je s financijskom pristupačnošću? Popularnost navedenih programa velika je u svijetu gdje je i materijalni standard viši, te si većina starijih ljudi bez problema može priuštiti hobije koji koštaju. Ali što je s Hrvatskom?

„Nizak materijalni standard naših umirovljenika treba svakako imati u vidu prilikom organiziranja sadržaja za starije. Zbog toga treba financijsku participaciju nastojati načiniti tako da im ona bude dostupna. Potrebno je tražiti pomoć od grada, županije, poduzeća u obliku sponzorstva i postupno utjecati na stvaranje povoljne društvene situacije u kojoj će mnogi stručnjaci smatrati svojom dužnošću i čašću da povremeno sudjeluju u obrazovnom procesu. Isto tako, ako govorimo o edukaciji, treba iskoristiti i moguće sudjelovanje umirovljenih profesora i stručnjaka različitih profila.“ (Špan, 1994, 23).

Sukladno primjerima diljem svijeta, učilišta za treću životnu dob mogu se ustrojiti u okviru fakulteta (Sveučilište za treću životnu dob pri J.W. Goethe – Universität Frankfurt am Main), u suradnji: fakulteta i narodnih ili otvorenih sveučilišta, (Sveučilište za treću životnu dob Zagreb), gerontoloških centara i domova umirovljenika (Univerza za tretje življensko obdobje u Ljubljani), vjerskih organizacija (Universita della terza era C. Colombo u Milanu) i drugih kulturno – obrazovnih institucija koje kadrovski i prostorno mogu organizirati sadržaje namijenjene starijima. Postoje i primjeri gdje programi za obrazovanje i druženje starijih osoba djeluju potpuno volonterski, gdje se stariji (najčešće umirovljeni profesori) organiziraju tako da prenose znanje jedni drugima. (Špan, 1994, 23).

Ukoliko nije moguće ostvariti dostupnost većini u vidu državnih poticaja, potrebno je proučiti i ostale načine održivosti ovakvih ustanova.

„Institucionalno organiziranje obrazovanja starijih ljudi je posao koji zahtijeva mnogo truda, stručnosti, financijskih sredstava, društvene potpore i istraživanja osobitosti određene sredine. Uz to, jednako je značajno osjetiti ljubav za taj posao i tada će mnoge teškoće biti premostive.“ (Špan, 1994, 51).

Financije su uvijek najupitnija stavka kada je riječ o zemljama koje još nisu dostigle visoku razvijenost da bi se projekti provodili nesmetano, uz jedini kriterij – interes građana. No, ne možemo na to gledati kao jedinu kočnicu razvoja. Ukoliko nije moguće ostvariti potporu od grada ili ostalih većih institucija i organizacija, moguće je iskoristiti znanje samih polaznika ili mlađih dobrovoljaca. Bitno je i postupno mijenjati svijest starijih osoba kako bi volja za aktivnijim životom dosegla još višu razinu. Ipak, gdje **postoji želja i inicijativa, postoje i brojni načini.**

4. ZAŠTO ZADRU TREBA CENTAR ZA STARIJE OSOBE

„Raznoliki oblici pomoći u organiziranju života starijih ljudi kreiraju se ovisno od specifičnih kulturnih, tradicijskih, socioekonomskih i drugih karakteristika svakog pojedinog mjesta. Aktivno sudjelovanje starijih ljudi u kreiranju, izboru programa, i načinu realizacije tih aktivnosti prava je garancija njihove uspješnosti. Dok su u svijetu inicijative i samoorganiziranje raznih grupa ili udruženja seniora postale uobičajena pojava, u našoj zemlji tek treba promijeniti ili razviti gledišta i mlađih i starijih stanovnika, stvoriti senzibilitet za to razdoblje ljudskog života, „razdoblje zlatnih godina“

(Pečjak, 2001, 117).

Sadržaji namijenjeni starijem dijelu populacije u Zadru su i dalje rijetkost. Susjedna Gradska knjižnica može se pohvaliti doprinosom u tom smjeru. Prihvatanje polaznika s veseljem i pohvalama postavlja logično pitanje, koji je idući korak da se ovom dijelu društva pruži više? Možda, omogućiti nešto samo njihovo i koncentrirano na jednom mjestu, poput obližnjeg Centra za mlade?

Što se dogodi s društvom gdje starije osobe hrle izaći vani, prošetati, susresti se, stvoriti nešto novo, istraživati, smijati se više, pomicati granice, izraziti se, modernizirati se, širiti pozitivne vibracije, aktivirati jedni druge. Revolucionarna rekonceptualizacija treće životne dobi, i to prvi put u Hrvatskoj? Učiniti Zadar jedinim gradom „cool“ staraca i uvesti inovaciju u svijet umirovljenika? Što ako ljudi počnu jedva čekati treću životnu dob i shvate starost oslobađajućom? Treća dob možda može biti i nagrada, a ne kazna?

Osnivanjem Centra za starije osobe moglo bi se formirati žarište u kojem nastaju nove ideje i provode se u djelo - mjesto gdje se čuje glas onih koji su malo tiši, ali ne i manje mudri. U savršenom kontekstu tik uz Centar za mlade, dokazali bismo da ni ova društvena skupina ne traži, ali i ne nudi zauzvrat ništa manje od svih ostalih.

5. ZAKLJUČAK

Obrazovanje starijih osoba pozitivna je i nužna pojava modernog svijeta kojoj se u Hrvatskoj još ne pridaje dovoljno pozornosti. Grad Zagreb i Rijeka na nešto su boljem putu od ostalih dijelova Hrvatske, no što je s ostalim gradovima koji su također prepuni umirovljenika?

Daleko od idealiziranja, jasno je da samo jedna institucija, poput društveno – edukativnog centra za treću životnu dob, sigurno ne može promijeniti status koji starije osobe imaju već stoljećima. Problem nije samo u nedostatku ponude sadržaja, već u cjelokupnom tretmanu osoba treće životne dobi u kojem je obrazovanje samo jedan od koraka prema naprijed. S obzirom na nezaustavljive procese starenja stanovništva koji bitno mijenjaju status i poimanje starijih osoba, pitanje je samo vremena kada će se nešto početi poduzimati u polju aktiviranja i uključivanja starijih osoba u ravnopravan život dostojan njihovom doprinosu za sve što nam je danas omogućeno.

Vjerojatno će se humaniji odnosi prema starijima s vremenom bogatiti i humanije razvijati, kako se i društvo bude demokratiziralo i jačalo neke svoje resurse, pogotovo one ljudske (stručne i profesionalne). Naime, osim socijalnih sfera, u društvu će se onda značajnije voditi i organizirati aktivnosti sa svim dobnim skupinama, pa će i društveno-obrazovna područja biti dostupnija svima, pa tako i onima u trećoj životnoj dobi. Naime, sve dok nam je starija populacija zapravo marginalizirani društveni sloj, adekvatno bavljenje njihovim potrebama i željama, bit će kompleksnije i teže funkcionalno planirati, organizirati i ostvarivati.

KONTEKST, LOKACIJA, ANALIZA

TEKSTUALNO OBRAZLOŽENJE ŠIREG KONTEKSTA I CILJEVI

Društveno - edukativni centar je otvoreni prostor u kojem se okupljaju građani i provode različite društvene aktivnosti, uz stjecanje i promicanje novih znanja i vještina. To je mjesto gdje se pružaju kvalitetne u učinkovite društvene, socijalne, edukativne i kulturne usluge koje organiziraju građani i koje su odgovor na njihove potrebe. U generalnom trendu starenja stanovništva kojim je zahvaćena i Hrvatska, postavlja se pitanje ponude sadržaja specijaliziranih za starije osobe. U razvijenijim državama zapada centri, klubovi, organizacije pa čak i sveučilišta za 3. životnu dob puno su već su ustaljena pojava. Uz promišljanje o činjenici kako su umirovljenici kod nas zanemarivana skupina o kojoj se misli prvenstveno u kontekstu zbrinjavanja, a ne aktiviranja, projektom želim ponuditi prostor koji će služiti kao okupljalište starijih osoba u produktivnom provođenju vremenu, te djelovati protiv predrasuda o starijim osobama kao pasivnom dijelu društva.

Grad Zadar

Geografski položaj i klima

Zadar se smjestio na obali Dalmacije, u samom središtu Hrvatske obale Jadranskog mora. Zaštićen je nizom zadarskih otoka od utjecaja otvorenog mora. Kopneno zaobalje čini prostrani uravnjeni prostor Ravnih Kotara, što gradu omogućava nesmetano prostorno širenje, po čemu se razlikuje od većine drugih primorskih gradova Hrvatske. Priobalno područje zaštićeno je i morfološki odijeljeno Velebitom, ali s ostatkom Hrvatske povezano je suvremenom autocestom, odnosno tunelom Sv. Rok.

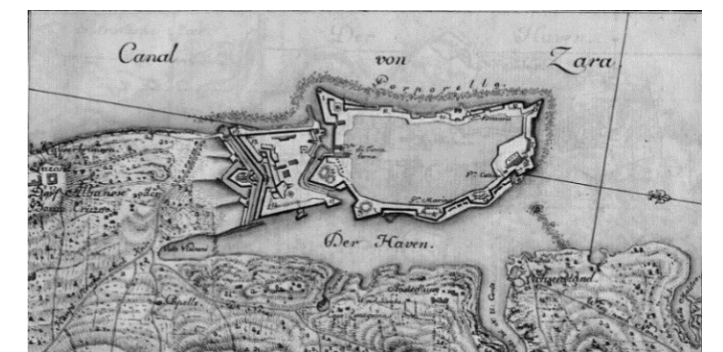
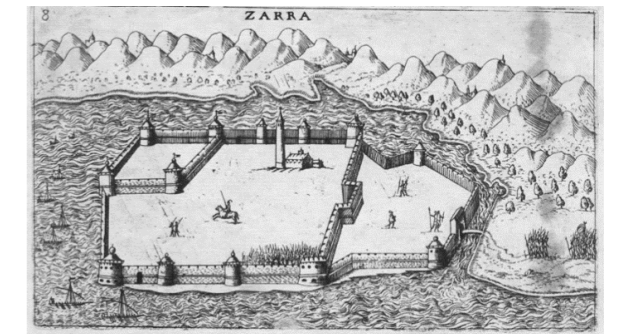
Klima područja je **sredozemna (mediteranska)**. Klimu karakteriziraju vruća, suha ljeta i pro hladne, vlažne zime. Od vjetrova pušu najčešće bura, jugo i maestral. Bura dolazi s kopna i puše, prelazeći bilo i obronke gorskog lanca, uglavnom smjerom prema moru. Puše obično velikom, katkada orkanskom snagom, te ima značajan utjecaj na ovo područje zimi.

Povijest

Star tri tisuće godina, grad duge, burne i **dinamične povijesti**, često razaran, svaki je put ponovo obnovljen. U povijesti se Zadar prvi put javlja u 4. st. pr.n.e. kao naselje ilirskog plemena Liburna - "Jader", a kasnije se javlja kao Idassa (grčki izvor), Jadera (rimski), Diadora, Zara (za vladavine Venecije i kasnije Italije) do današnjeg imena Zadar. 48. godine pr.n.e. postaje rimska kolonija. Pod vladavinom Rimljana Zadar poprima karakter grada s pravilnom mrežom ulica, s izgarađenim glavnim trgom - forumom. U 7. stoljeću Zadar postaje glavni grad bizantske provincije Dalmacije. Veće naseljavanje Hrvata zabilježeno je u 10. stoljeću. Godine 1202. grad spaljuju i osvajaju Križari i Mlečani. Nakon Venecije vlast nad Zadrom po prvi put preuzimaju Austrijanci (1797. g.), a potom Francuzi od 1806. do 1813. godine. Druga austrijska vlast potrajala je sve do 1918. godine, a Zadar i dalje zadržava status glavnog grada Kraljevine Dalmacije.

Rapalskim ugovorom Zadar je 1920. pripojen Italiji kao enklava na istočnoj obali Jadrana. U njenom sastavu Zadar je ostao sve do kraja Drugog svjetskog rata u kojem je tijekom teških bombardiranja razoreno 80% povijesne jezgre grada. Gotovo potpuno razoren i napušten konačno je pripojen Hrvatskoj (u okviru Federativne Jugoslavije). Nakon proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske i srpske agresije na Hrvatsku, grad Zadar i njegovo zaleđe napadnuti su 1991. godine. Sam grad bio je u potpunom okruženju više puta granatiran i razaran, a znatno je oštećena i zadarska spomenička baština. Danas je grad Zadar sačuvani spomenik različitih povijesnih vremena i kultura, koje su postavile granice i vidljive konture njegova urbana izgleda.

(Izvor: zadarportal)

Slika 1: 1485. godina; **Slika 2:** Plan obrane utvrde Zadra (oko 1595. godine); **Slika 3.** Nekadašnji grad bio je samo unutar granica poluotoka; **Slika 4.** 1868. godina; **Slika 5.** Prikaz talijanskih vojarni iz 1944. godine; **Slika 6.** Raznolikost stilova kao rezultat burne povijesti grada

Povijest urbanizma

Šire zadarsko područje naseljeno je još od pradavnih vremena. Nalazi najranije kulture datiraju još od starijeg kamenog doba, dok su u vrijeme neolitika arheološkim istraživanjima utvrđene brojne ljudske naseobine. Na periferiji današnjeg Zadra takve su se naseobine nalazile na području današnjih kvartova Arbanasa i Puntamike.

Sredinom 2. stoljeća pr. Kr. zadarsko područje postupno osvajaju Rimljani, koji se sustavno naseljavaju u Zadru. Koloniju rimskih građana osnovao je 48. pr. Kr. najvjerojatnije sam Julije Cezar. Zadar je postao samostalni municipij mahom islužbenih rimskih vojnika, kojima je uz sam grad bila podijeljena i zemlja za obrađivanje.

Jader je bio uređen po svim **načelima rimskog urbanizma**: pet uzdužnih i veći broj poprečnih ulica stvaralo je pravilnu mrežu gradskih komunikacija, koje su dijelile grad po strogo geometrijskom redu na pravokutne kvartove - insule. Rimski Jader bio je zaštićen jakim zidinama, na više mjesta ojačanih monumentalnim kulama, a imao je i javni vodovod, sustav kanalizacije, terme i druge značajke visoko razvijenog urbanog života.

U Zadru se između 60-ih i 70-ih gradilo oko 1000 stanova godišnje. Za urbanitet Grada to nije bilo dobro jer je to bila jezgra bespravne izgradnje. Kroz sve ove procese postalo je jasno da se više ne može govoriti o gradu kao prostornoj strukturi koja se referira na Poluotok kao središte. Činjenica da se u tom vremenu u Zadru gradilo preko 1000 stanova godišnje, iziskivala je ozbiljne intervencije u tkivu grada. U tom aspektu se kasnilo jer je dosta prostora već bilo devastirano divljom izgradnjom.

Od 75-te pa do 90-ih godina, Zadar se naglo razvija i u to se vrijeme također događa bespravna izgradnja jer se proces odvijao tako dinamično da vlast nije bila u mogućnosti to izvesti na bolji način. **O Generalnom urbanističkom planu grada počelo se razmišljati 1968. god., a usvojen je 1971. god. Urbanistički plan (GUP) koji je tada nastao osnovna je matrica za Grad, koja se danas**

malo po malo realizira. Međutim, realizacija je spora zbog nedostatka novca i potrebe da se paralelno izvode i sustavi infrastrukture.

(Izvor: Wikipedia., Gradimo Zadar)

Slika: smjerovi širenja grada izvan poluotoka

Promet

Slika: * crveno - državne ceste, žuto - županijske ceste, plavo - lokalne ceste, bijelo - ostale ceste

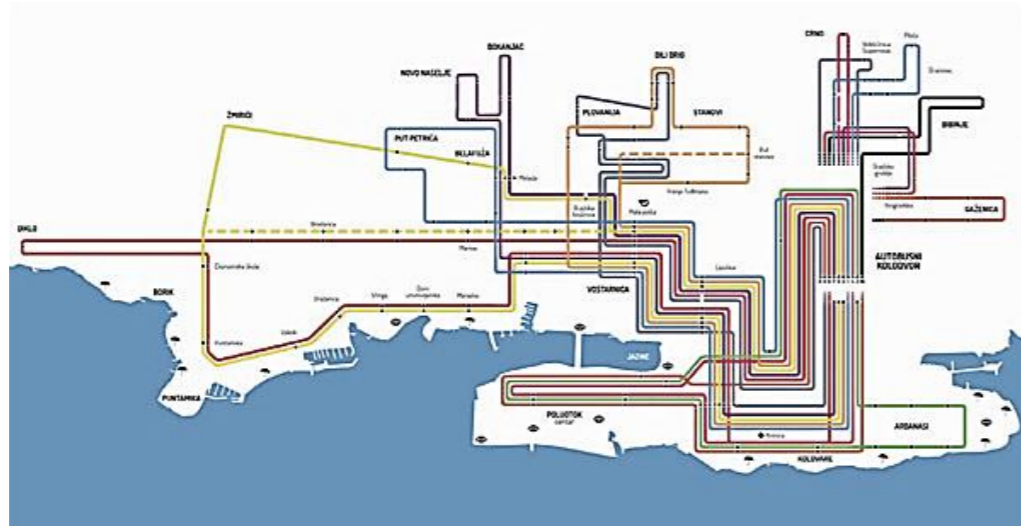
Javni prijevoz

Autobus

Autobusni prijevoz se odvija kroz gradski, prigradski i otočki prijevoz. Proces prilagodbe cjelokupnog prometnog sustava za nesmetano korištenje od strane osoba s teškoćama u kretanju još je u tijeku. Broj autobusa u 2012. godini je 84, što je porast u odnosu na 2003. godinu za 8 autobusa. Prosječna starost autobusa se iz godine u godinu smanjuje, a u 2012. iznosi 15,2 godine. Broj prevezenih putnika također raste iz godine u godinu uz manje oscilacije, te u 2012. godini iznosi 7.418, što je povećanje od 37,4% od 2003. godine.

Taksi

Broj taksi prijevoznika u Zadru posljednjih je godina značajno rastao, kao i broj putnika koji se prevoze taksijima, prvenstveno zbog većeg broja moderno opremljenih taksija i povoljnije usluge. Premda je popularnost taksija u porastu, taksi prijevoz još uvijek ne sudjeluje značajnijom mjerom u ukupnom javnom prijevozu i uglavnom se koristi za specifične potrebe.

Slika: karta autobusnog (javnog) gradskog prijevoza, 2. najprometnija autobusna stanica nalazi se u blizini odabrane parcele

Obrazovanje

Generalno filozofsko-teološko učilište dominikanskog reda u Zadru osnovano je još daleke 1396. godine kao najstarije od hrvatskih sveučilišta, odnosno kao **prvo sveučilište na prostoru današnje Hrvatske**, koje je djelovalo do 1807. godine. Od tada su u Zadru djelovale ustanove visokog školstva do osnivanja obnovljenog Sveučilišta u Zadru 2002. godine. Tradicija je duža od 600 godina što Zadar svrstava u red najstarijih sveučilišnih gradova Europe (Padova 1222., Pariz 1229., Cambridge, Barcelona, Parpignan 1303., Canterbury 1320., Prag 1348., Beč 1365. itd.), odnosno u vrijeme osnivanja drugih europskih sveučilišta.

Obrazovanje starijih osoba

Za razliku od Zagreba i Rijeke koji imaju specijalizirano Sveučilište namijenjeno isključivo edukaciji osoba treće životne dobi, **u Zadru takva ustanova ne postoji**. Razni jednokratni edukativni tečajevi te rekreativni programi organiziraju na inicijativu udruga i Gradske knjižnice Zadar. Ipak, ta ponuda na razini cijelog grada nije koncentrirana na jednom mjestu i zanemarivo je mala. Osnivanje jednog specijaliziranog centra za starije osobe okupilo bi razne ponude i inicijative na jedno mjesto te pružilo starijim osobama prostor za boravak i druženje obogaćen brojnim edukativnim, umjetničkim i sportsko rekreativnim mogućnostima, prostor koji je prilagođen i ponuđen upravo njima.

Ponuda sadržaja za starije osobe

DOMOVI I PRIHVATIŠTA ZA STARIJE OSOBE

1. Dom za starije i nemoćne Zadar (državni dom, najveći i najbrojniji) - **331** korisnik
  2. Obiteljski dom za starije i nemoćne osobe Babić - **17** korisnika
  3. Obiteljski dom za starije i nemoćne osobe Filipi - **20** korisnika
  4. Obiteljski dom za starije i nemoćne osobe Fraj - **9** korisnika
  5. Dom za odrasle osobe sv. Frane - **64** korisnika
  6. Dom za starije i nemoćne Lavita - **42** korisnika
- + manji privatni neregistrirani domovi i prihvatilišta

ZADARSKO SVEUČILIŠTE

- A. Zadarsko Sveučilište
- B. Zadarsko Sveučilište - prostor novog kampusa

TEČAJEVI

1. Gradska knjižnica Zadar – tečajevi rada na računalu za starije osobe
2. "Nova Akropola" – tečajevi filozofije
3. "Dante Alighieri" škola za odrasle – talijanski jezik, crtanje
4. "Pučko otvoreno učilište" – tečajevi za starije osobe (jezici, agrikultura)
5. "Magistra" - ustanova za cjeloživotno učenje - nutricionizam, grafički dizajn i sl.
6. "Algebra" – tečajevi korištenja računala, izrade softvera, digitalni marketing, 3d dizajn, dizajn interijera i sl.

SPORT I REKREACIJA

1. Nordijsko hodanje
2. Korektivna gimnastika za starije osobe
3. Vitalis – medicinska gimnastika
4. Gradski bazeni Zadar

SPORTSKE DVORANE I TERENI

ZDRAVLJE

1. Fizikalna terapija i rehabilitacija
2. Opća bolnica Zadar

Najbliži rehabilitacijski centar: Biograd (30 minuta od Zadra)

Napušteni vojni prostori na području grada Zadra

Zadarski poluotok raspoređeno se na otprilike 37 hektara, a **prostor koji je ostao nakon povlačenja JNA i nakon što ga je MORH otpisao kao besperspektivan iznosi 73,74 hektara. Time je grad Zadar praktički dobio na raspolaganje dva nova poluotoka** koja su tijekom godina „rezervirana“ raznim urbanističkim planovima, dok njihova realizacija ide sporo ili nikako. Koristi se tek oko polovice nekadašnjih vojnih prostora.

Donošenjem GUP-a 1973. godine prostori vojarni u Zadru bili su uneseni kao budući prostori za obrazovanje, javne namjene, stanovanje. Nakon odlaska vojske, prostori bivših vojarni, koje su za građanstvo uvijek bile „crne fleke“ bez uvida što se tamo događa, i koje su bile kočnica u urbanom razvoju, odjednom su postale prednost jer je grad s obzirom na nekontrolirano širenje (bespravnom izgradnjom koja se u tom vremenu događala), jednostavno ostao bez prostora. Dogodilo se da su upravo te vojarni, koje su u centru urbanog tkiva, postale rezerva za javne prostore.

1994. godine krenulo je "civilno" zauzimanje prostora. U prva dva desetljeća u prostor ulaze institucije, dok treće desetljeće obilježava ulazak nezavisnih kulturnih **udruga mladih i stvaranje niskobudžetnih sadržaja**. Formalne inicijative redom su propadale, počevši s pokušajem iz 2004. godine da se skinu ograde unutar vojarni, ili da se iskoristi zeleni prostor kojeg je ogradio MUP kako bi jednog dana postalo parkiralište. Vrijeme ne radi u korist trenutnih vlasnika i upravitelja postojećim prostorima jer je Državnom uredu za upravljanje državnom imovinom u interesu da bivše vojarni postanu komercijalni, a ne javni prostor. **Prostor bivše kasarne u Zadru ostao je više od 23 godine na milost i nemilost vremenu i devastaciji.**

1. Uprava (Komanda) AŠC
2. Pitomački klub: kino dvorana; spomen soba; sala za ples; prostorije za rad sekcija (Dom vojnih škola)
3. Na katu spavaonice za pitomce Srednje vojne škole i Akademije (Paviljon ŠIKAO)
4. U prizemlju učionice za pitomce Srednje vojne škole i Akademije
5. Spavaonice i učionice za odrasle polaznike na stručnom usavršavanju (Paviljon ŠIKAO)
6. Spavaonice za pitomce Škole rezervnih oficira (Paviljon ŠIKRO)
7. Učionice za pitomce Škole rezervnih oficira (Paviljon ŠRO)
8. Amfiteatar, kabineti, knjižnica, TV studio... (Paviljon kabineta)
9. Specijalizirani kabinet sa simulatorom gađanja (kabinet PG)
10. Kantine (za pitomce i časnike), frizerski salon (brijačnica), skladište
11. Stara garnizonska ambulanta
12. Restoran
13. Kuhinja
14. Zgrada Komande stana (Spavaonice za vojnike Komande stana)
15. Ljetna pozornica (u pozadini je kotlovnica (parkiralište m/v JNA)
16. Sekcija za štampanje i umnožavanje (tiskara i slovoslagarnica)
17. Nastavne radionice (stolarija)
18. Intendantski servis
19. Nova garnizonska ambulanta
20. Stražarnica

Slika: namjena zgrada u vojarni Stjepan Radić, prije nego što je MORH teren dodijelio gradu.

U sklopu projekta **“Javni interes - nije na prodaju”** (2017.) proučavali su se procesi konverzija vojnih nekretnina koji su započeli samostalnošću Hrvatske, a posebno su odabrani primjeri konverzija u Puli - kompleks Muzil, Zagrebu - bivša Vojna bolnica Vlaška, **u Zadru - bivša vojarna “Stjepan Radić”**, te Visu - vojarni “Samogor”. Rezultati istraživanja predstavljeni su u publikaciji **“Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj”**.

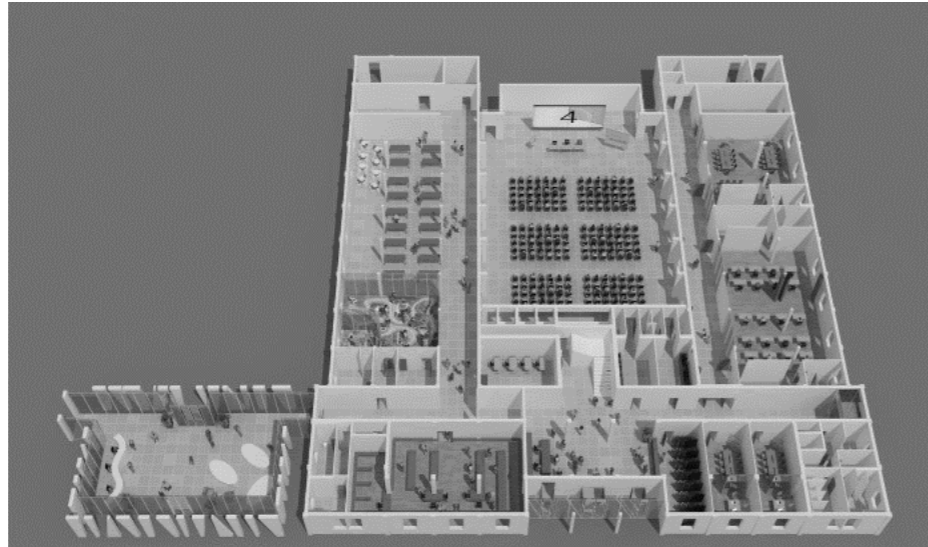
GLASAČKI LISTIĆ Vojarna narodu! Projektiraj svoj kvart.

1. Ministarstvo obrane RH, HCR Sisak, Ministarstvo financija RH
2. Gradska knjižnica Zadar
3. MUP RH, nekoristena zgrada PU zadarske
4. MUP RH, ogradena zelena površina, dodijeljena PU zadarskoj
5. Ruševne zgrade, zelena površina
6. Trgovački sud u Zadru i Prekršajni sud u Zadru
7. Obrtnička škola Gojka Matuline, dio zgrade korišten za sportske i srodne aktivnosti
8. Ispostave ministarstva (inspekcije), Hrvatska poljoprivredna agencija, Savjetodavna služba
9. Djelomično zelena površina
10. Betonirana površina korištena kao parkiralište, zelena površina
11. Dom zdravlja Zadarske županije, Hitna medicinska pomoć
12. Zgrada korištena u sigurnosnom sektoru, djelomično ruševna
13. Ured državne uprave u Zadarskoj županiji
14. Ruševna zgrada planirana za rekonstrukciju (Centar za mlade, aneks Gradske knjižnice Zadar)
15. Ruševna zgrada, korištena kao skate park
16. Nigdjezemska

Glasački listić „Vojarna narodu“ prikazuje vojni kompleks „Stjepan Radić“ koji je bio priložen uz anketu o novoj namjeni vojnih zgrada.

O korištenju prostora bivših vojarni, razgovaralo se i u sklopu tribine koju je organiziralo Društvo zadarskih arhitekata. Fokus je bio usmjeren na susjedni objekt Centra za mlade koji je dobio sredstva iz EU fondova te čeka na realizaciju. Centar za mlade je zamišljen kao dvoetažni prostor od ukupno cca 3.100 m², pri čemu je u prizemlju predviđen prostor za proširenje Gradske knjižnice (koja bi bila spojena s Centrom). Centar bi se sastojao od velike multimedijalne dvorane u prizemlju, tri manje dvorane za kreativno izražavanje mladih, ureda za udruge mladih i studentske udruge s pomoćnim prostorijama (garderobe, sanitarni čvorovi itd.), dok su na katu predviđene još četiri manje dvorane za predavanja i radionice, 12 ureda za udruge te stan od 72 m² koji bi trebao biti rezidencija za umjetnike.

Projekt Centra za mlade gradit će se pored Gradske knjižnice, te će s njom biti spojen prizemljem.

(arhitekt: Mladen Nižić, 2009.)

Što je idući korak?

Prostor bivše vojarnje danas se tek djelomično koristi. U okruženju Gradske knjižnice koja je najuspješniji primjer prenamjene vojne zgrade i koja vrlo uspješno djeluje od 2008. godine, te planiranog Centra za mlade i zelenog trga, smještena je nekorištena zgrada PU Zadarske. Nastala u vrijeme kada i ostale, 1939. godine, navedena je zgrada nakon odlaska vojske dodijeljena na korištenje policiji. Planirano renoviranje naknadno je provedeno samo izvana pri čemu su obnovljene i obojane fasade. Međutim, nakon polovičnog renoviranja zgrada je ponovno ostavljena i nikad nije useljena. Prošlo je više desetaka godina da zgradu ne koristi nitko. Ograđena ogradama i dan danas ima zabranjen pristup.

LITERATURA

INTERNETSKI IZVORI:

- www.dugzivot.com/mirovine/1538-posljedice-starenja-stanovnistva (01.11.2017.)
- www.worldatlas.com (01.11.2017.)
- www.iszd.hr/HRstat (01.11.2017.)
- www.onenastupaju.hr (07.11.2017.)
- www.geografija.hr (07.11.2017.)
- www.grad-zadar.hr (07.11.2017.)
- www.wikipedija.hr (10.11.2017.)
- <https://www.cms.hr/hr/vojska-ministarstvo-obrane-rh> (02.05.2014.)
- <http://www.057info.hr/vijesti/2017-11-15/> (15.11.2017.)
- <http://www.index.hr/vijesti/clanak/permalink/808466.aspx> (20.03.2015.)
- <https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/4-kantuna/clanak/id/487836/> (24.05.2017.)
- https://bib.irb.hr/datoteka/763345.Kome_propadaju_bivse_vojne_nekretnine_-_Iskustva_prenamjene_u_Hrvatskoj.pdf (2014.)
- Bosanac, Saša (2015) **Utjecaj procesa demografskog starenja na gospodarska kretanja**. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma
- Čurin, Jasna (2010) Specifičnosti poučavanja osoba treće životne dobi: podsjetnik za nastavnike. Zagreb: Andragoški glasnik, vol. 14. br.1. str 73-80
- Fukat, Marica (2017) **Predrasude prema osobama starije životne dobi**. Završni rad. Zagreb: Zdravstveno veleučilište
- Gorše, Valentina (2015) Sveučilište za treću životnu dob. Završni rad. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, studij pedagogije
- Jakša, Marin (2015) **Kretanje stanovništva kroz povijest**. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma
- Kardov, Knežević, Rogoznica (2014) **Kome propadaju bivše vojne nekretnine? Iskustva prenamjene u Hrvatskoj**. Zagreb: Centar za mirovne studije i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu
- Kardov, Kruno (2015) **Vojni prostori u Hrvatskoj**. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Kuzma, Dajana (2016) Kvaliteta života osoba treće životne dobi. Diplomski rad. Rijeka: Filozofski fakultet, studij pedagogije
- Masar, Mladen (2009.) **Gradska knjižnica Zadar 1949. - 2009.**, Zadar: Gradska knjižnica Zadar
- Miliša, Zlatko (2004.) **Zašto Zadru treba centar za mlade?**, Zadar: Gradska knjižnica Zadar
- Nejašmić, Ivo (2007) **Demografija; stanovništvo u prostornim odnosima i procesima**. Zagreb: Društ. Istraž.
- Nejašmić I., Toskić A.: **Starenje stanovništva u Hrvatskoj - sadašnje stanje i perspektive**, Zagreb: Hrvatski geografski glasnik 75/1, 89-110
- Pečjak, Vid (2001) Psihologija treće životne dobi. Zagreb: Naklada prosvjeta
- Stapić, Marina (2012.) **Odnos usamljenosti i kvalitete života kod osoba starije životne dobi**. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera, Filozofski fakultet, studij psihologije
- Špan, Maja (1994.) Treća životna dob; priručnik za obrazovanje starijih ljudi, Zagreb: Otvoreno Sveučilište

PROSTOR BIVŠE VOJARNE "STJEPAN RADIĆ"

- 01 GRADSKA KNJIŽNICA ZADAR
  - 02 NEUSELJENA ZGRADA PU ZADARSKE
  - 03 4 NEKORIŠTENE ZGRADE PU ZADARSKE
  - 04 PREKRŠAJNI I TRGOVAČKI SUD, OPĆINSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO
  - 05 OBITELJSKE KUĆE
  - 06 OBRTNIČKA ŠKOLA GOJKA MATULINE I PROSTORI U VLASNIŠTVU GRADA ZADRA
  - 07 MIN. GOSPODARSTVA, UPRAVA ZA INŠPEKCIJSKE POSLOVE U GOSPODARSTVU, PODRUČNA JEDINICA - SLUŽBA INŠPEKCIJSKOG NADZORA U SPLITU, ISPOSTAVA ZADAR
HRVATSKA POLJOPRIVREDNA AGENCIJA, URED ZADAR
REPUBLIKA HRVATSKA, SAVJETODAVNA SLUŽBA
MIN. POLJOPRIVREDE, ŠUMARSTVA I VODNOG GOSPODARSTVA, UPRAVA RIBARSTVA, PU ZADAR
MIN. ZAŠTITE OKOLIŠA I PRIRODE, UPRAVA ZA INŠPEKCIJSKE POSLOVE, ISPOSTAVA ZADAR
MIN. RADA I MIROVINSKOG SUSTAVA, INŠPEKTORAT RADA, PODRUČNI URED SPLIT, ISPOSTAVA ZADAR
MIN. GRADITELJSTVA I PROSTORNOG UREĐENJA, UPRAVA ZA INŠPEKCIJSKE POSLOVE, SEKTOR GRAĐEVINSKE INŠPEKCIJE, PODRUČNA JEDINICA U ZADRU
MIN. TURIZMA, SAMOSTALNI SEKTOR TURISTIČKE INŠPEKCIJE, ZADAR
  - 08 DOM ZDRAVLJA ZADARSKE ŽUPANIJE
ZAVOD ZA HITNU MEDICINU ZADARSKE ŽUPANIJE
  - 09 SERVISNE ZGRADE UREDA DRŽAVNE UPRAVE ZADARSKE ŽUPANIJE
  - 10 URED DRŽAVNE UPRAVE ZADARSKE ŽUPANIJE
  - 11 URED DRŽAVNE UPRAVE ZADARSKE ŽUPANIJE
  - 12 GARAŽA UREDA DRŽAVNE UPRAVE ZADARSKE ŽUPANIJE
  - 13 STAMBENO POSLOVNE ZGRADE I GARAŽA
  - 14 UDRUGA ZA PROMICANJE URBANE KULTURE "ZDANJE" - SKEJTERI
  - 15 16 17 STAMBENO POSLOVNE ZGRADE
  - 18 MINISTARSTVO FINANCIJA, CARINSKA UPRAVA, PODRUČNI CARINSKI URED SPLIT, CARINSKI URED ZADAR
MINISTARSTVO OBRANE, HRVATSKI CENTAR ZA RAZMINIRAVANJE, PODRUŽNICA ZADAR
MINISTARSTVO OBRANE, UPRAVA ZA OBRANU, ZADAR
  - 19 "NIGDJEZEMSKA" - SKVOTERI
  - 20 PLANIRANI CENTAR ZA MLADE I PROŠIRENJE GRADSKA KNJIŽNICE
- OBUHVAT
 ZGRADE JAVNE
 MOGUĆ PROLAZ PJEŠAKA
 OGRADE
 ZGRADE PRIVATNE

izvor: priloz s "Gradionice" 2018.

IZABRANA PARCELA CZSO

Površina pazele: 7253 m²

k.č. 3686/2

GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Locirana na važnom pravcu ulice Stjepa Radića, koja vodi direktno od mosta (spojnice poluotoka - stare jezgre, s ostatkom grada), parcela je direktnim smjerom oko 500 metara udaljena od poluotoka, a samo 150 metara od druge najfrekventnije autobusne stanice za linije prema centru - "Male pošte". Parcela se smjestila na idealnom mjestu - izvan prenapučenosti samog centra, ali na putu i u blizini prema svim važnijim gradskim odredištima, ujedno prometno u komunikaciji sa svim gradskim i prigradskim mjestima.

OBILJEŽJA LOKACIJE

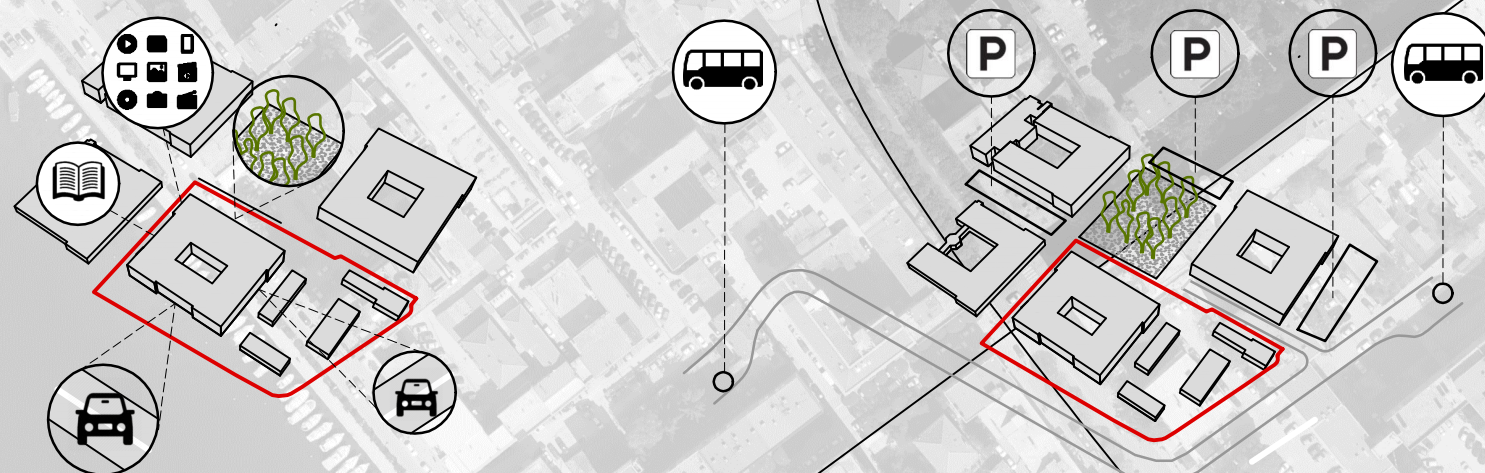
Parcela se nalazi na prostoru bivše vojarnje Stjepan Radić. Zapušten i nedovoljno iskorišten prostor na važnom položaju svoj potencijal počinje ostvarivati prenamjenom starih vojnih zgrada u Gradsku knjižnicu, od nedavno projektom Centra za mlade (u realizaciji), te raznim građanskim inicijativama koje se bore da navedeni prostor ponovo zaživi kao novo žarište kulture, edukacije, zabave i produktivnog i kreativnog okupljanja građana s trenutnim naglaskom na mlade.

OBJAŠNJENJE IZBORA PARCELE

Zanimljiv **kontekst** vrlo popularne **Gradske knjižnice** („gradskog dnevnog boravka“), zgrade **Centra za mlade**, **zelenog trga** (potencijalnog javnog parka), **blizina centra**, **sportske dvorane** i 2. najveće **stanice javnog gradskog prijevoza**, impliciraju na vrlo povoljan položaj za lociranje planirane zgrade Centra za starije osobe. Blizina ovakvih ustanova ukazuje na mogućnost daljnjeg razvijanja vojarnje Stjepan Radić u kulturno, umjetničko, edukativno, interaktivno i zabavno žarište promicanja aktivnog i produktivnog provođenja slobodnog vremena. Osim toga, koncept bi na jednom mjestu spojio djecu, mlade i stare, u zajedničkoj želji i mogućnostima za nadogradnjom vještina i znanja, međusobnom komunikacijom i samoostvarenjem. Smještaj Centra za starije osobe upravo na ovoj parceli, simbolički bi ukazao da se potrebe i ponuda za stariji dio društva tretira ravnopravno i dostojno ove zanemarene društvene skupine, koja bi izgradnjom Centra dobila priliku iskazati svoj puni potencijal.

ZATEČENO STANJE PARCELE

Zapušteno, nekorisšteno, ograđeno ogradom koja ne dozvoljava pristup. Parcelu sa starim vojnim građevinama grad je dodijelio PU Zadarskoj, no ona je ne koristi. Prije desetak godina na najvećoj zgradi je započeta obnova (samo izvana) s ciljem useljenja koja nikad nije dovršena, inicijativa je propala te je zgrada ponovo ostavljena propadanju. Pored velike građevine nalazi se 4 manja objekta u ruševnom stanju. Čitav prostor je zarasao biljkama, djelomično teško prohodan.

OBJEKTI NA PARCELI

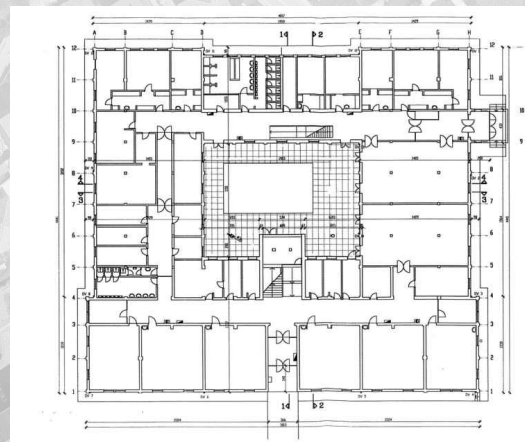
Najveći objekt služio je kao prostor spavaonica i učionica u vojarni Stjepan Radić, ostali manji objekti prostor su bivše tiskare i stolarske radionice.

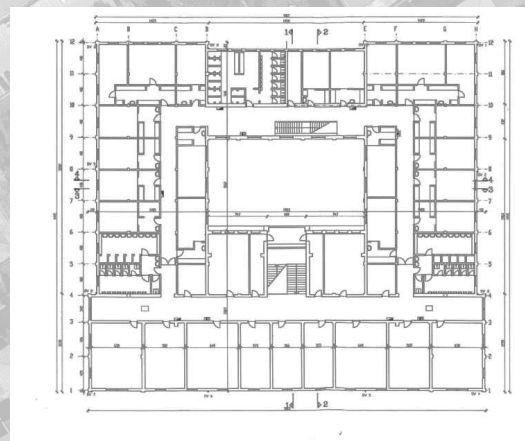
maketa zatečenog stanja

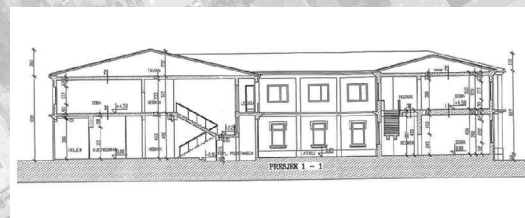
fotografije parcele

tlocrt prizemlja

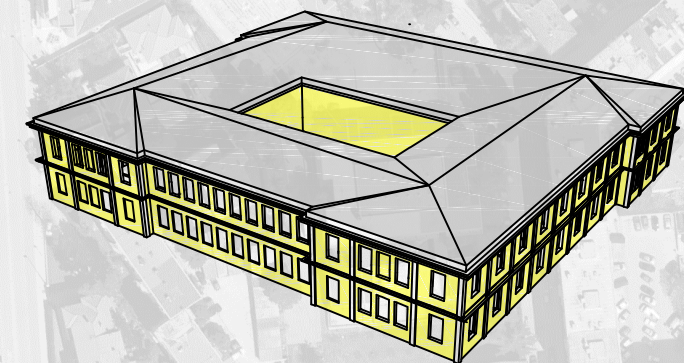
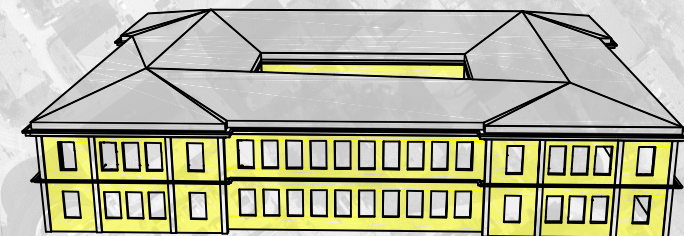
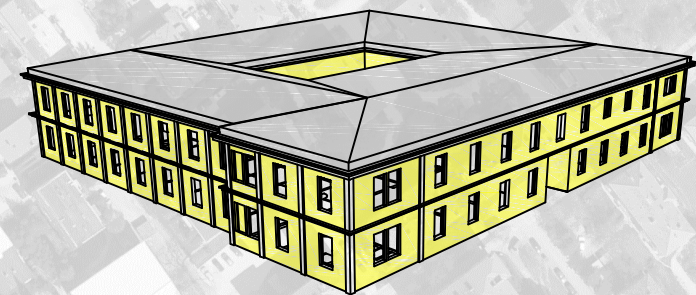
tlocrt kata

presjek 1-1

VOJNE GRAĐEVINE NA PARCELI

-PRENAMJENA ILI NOVA IZGRADNJA?

3D prikaz građevine u vlasništvu PU Zd

PRENAMJENA

- JEFTINIJE
- JEDNOSTAVNIJE

RUŠENJE I FORMIRANJE NOVE ARHITEKURE

- POSTOJEĆA KONSTRUKCIJA JE PRILAGOĐENA IZGRADNJI MANJIH JEDINICA (SPAVAONICA) ŠTO JE OGRANIČAVAJUĆE ZA NOVU NAMJENU. NOVA NAMJENA TRAŽI SLOBODNIJE, OTVORENIJE I POVEZANIJE PROSTORE KOJI KOMUNICIRAJU JEDAN S DRUGIM UMJESTO DA IZOLIRAJU KORISNIKE U MALE ZATVORENE JEDINICE.
- PROGRAM JE PREVELIK DA BI STAO U NAVEDENU GRAĐEVINU
- POSTOJEĆA ZGRADA NIJE ZAŠTIĆENA, TE NEMA POVIJESNU ILI ESTETSKU VAŽNOST
- NOVA ZGRADA DALA BI LOKACIJI NOVI IDENTITET I UGOĐAJ, TE GRADU DRUGAČIJU VRSTU TIPOLOGIJE
- NOVA ZGRADA ISKORISTILA BI VEĆI DIO PARCELE
- U GRADU POSTOJI VEĆ MNOGO PRIMJERA IDENTIČNE ZGRADE KAO POSTOJEĆE (Trgovački sud, Centar za mlade, Poljoprivredna škola, građevine u vojarni "Ravnice"...)

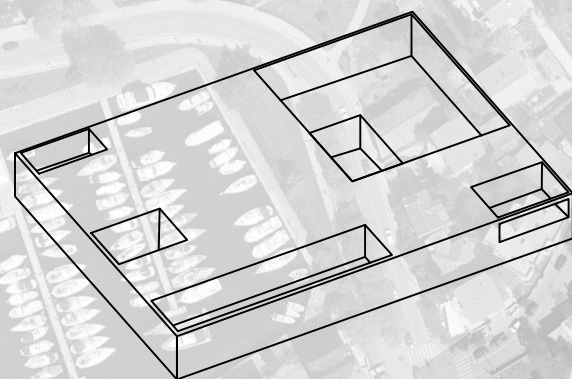
VOJNE GRAĐEVINE NA PARCELI

-PRENAMJENA ILI NOVA IZGRADNJA?

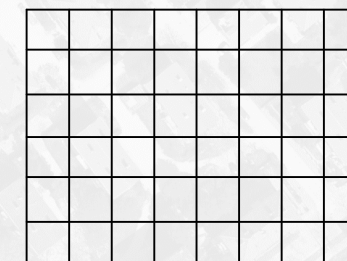
ODLUKA

S obzirom da je riječ o studentskom projektu koji ne ide u stvarnu realizaciju te nema financijska ograničenja, odlučujem se za izgradnju nove zgrade kojom ću ispitati što bi za navedeni prostor i grad značilo kada bi se područje vojarnje razvijao u jednom potpuno novom smjeru. Modernizacija navedenog prostora (kako sadržajima, tako i arhitekturom) odmiče od sadašnjeg poimanja ovog dijela grada. Smatram da inovativan program poput Centra za starije osobe svoj pun potencijal najbolje može pružiti u zgradi otvorenijeg koncepta, koja briše stroge granice između prostorija, kuće i dvorišta, te ostvaruje maksimalnu komunikaciju unutar sebe i s okolinom. Nova zgrada bila bi generator razvoja i stvaranja novih ideja, koji bi potaknuo revitalizaciju čitavog kvarta i ovog dijela grada, a starom stanovništvu ponudio jedinstveno iskustvo.

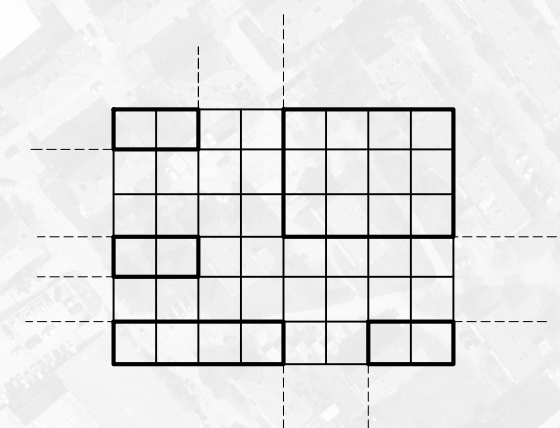
KONCEPT

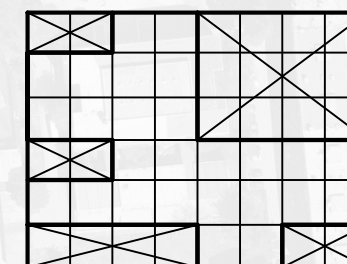
Postavljanje rastera
modularne jedinice
3x3 metra

Spajanje modula u
pravokutne oblike koji
po potrebi postaju
prostorija, atrij, balkon,
vrt. Nepravilan oblik
nastao kao nusprodukt
izdvajanja željenih
jedinica ostaje fluidna
komunikacija koja u
proširenjima također
dobiva namjene i
aktivira kuću.

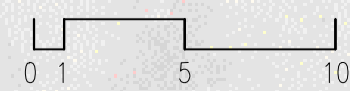
Rezultat je volumen
perforiranog kvadra -
svaki volumen izuzet iz
cjeline pridonosi
otvaranju prostora i
većoj povezanosti
sadržaja.

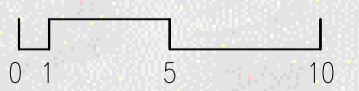
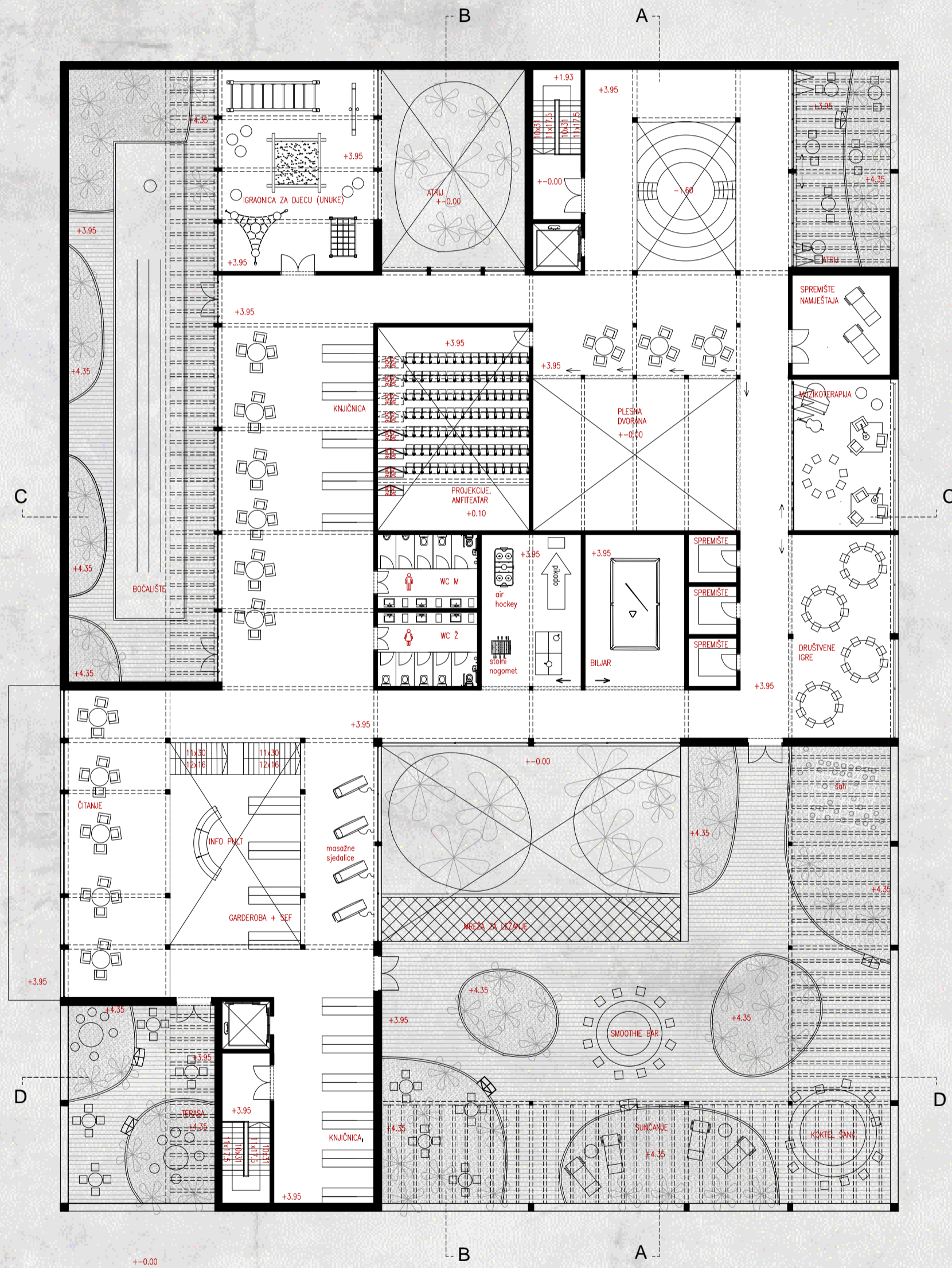

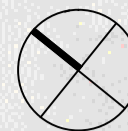
12.00=+-0.00

12.00=+-0.00

S

12.00=+-0.00

